

ДОНИШГОҶИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН

Бо ҳуқуқи дастнавис

ТДУ: 343.64 (575.3)

ТКБ: 67.05 (2Т)

К – 18

КАМОЛОВ ХУРШЕДУЛЛО СУБҲОНҚУЛОВИЧ

**ТАТБИҚИ МЕЪЁРҶОИ ҲУҚУҚИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ
ДАР ҚИСМИ УМУМИИ ҚОНУНГУЗОРИИ
ҶИНОЯТИИ ТОҶИКИСТОН**

АВТОРЕФЕРАТИ

диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои
ҳуқуқшиносӣ аз рӯйи ихтисоси 12.00.08 – Ҳуқуқи ҷиноятӣ ва
криминология; ҳуқуқи иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ

ДУШАНБЕ – 2023

Диссертатсия дар кафедраи ҳукуки ҷиноятӣ ва муқовимат бо коррупсияи факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон иҷро гардидааст.

Роҳбари илмӣ:

Сафарзода Анвар Ислом – доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессори кафедраи ҳуқуки ҷиноятӣ ва муқовимат бо коррупсияи факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон.

Муқарризи расмӣ:

Абдухамитов Валиҷон Абдуҳалимович – доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессори кафедраи ҳуқуки ҷиноятӣ Донишгоҳи славянии Россия-Тоҷикистон.

Сафарзода Ҳаёт Сайдамир – номзоди илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент, профессори кафедраи пешгирии терроризм ва таъмини беҳатарии ҷамъиятии факултети №6 Академияи ВҚД Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Муассисаи пешбар:

Муассисаи давлатии таҳсилоти олии касбии «Донишгоҳи байналмиллалии сайёҳӣ ва соҳибкорӣ Тоҷикистон» (ш. Душанбе).

Ҳимояи диссертатсия «23» декабри соли 2023, соати 10:00 дар ҷаласаи Шурои диссертатсионии БД.КOA-019-и назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (734025, ш. Душанбе, к. Буни Ҳисорак, бинои 11, ошёнаи 1, толори Шурои диссертатсионии факултети ҳуқуқшиносии ДМТ) баргузор мегардад.

Бо муҳтавои диссертатсия тавассути сомонаи www.tnu.tj ва дар Китобхонаи марказии илмии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон бо нишони 734025, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 17 шинос шудан мумкин аст.

Автореферат «___» _____ соли 2023 тавзеъ шудааст.

Котиби илмии Шурои диссертатсионӣ, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор

Гадов Б.С.

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзун таҳқиқот. Чараёнҳои ҷаҳонишавӣ ва рушди муносибатҳои ҳуқуқии байнидавлатӣ тақозо менамояд, ки дар марҳилаи муносири инкишофи ҳуқуқи байналмилалӣ бештари муносибатҳое, ки дар ибтидо мавзуи танзими ҳуқуқи дохилидавлатиро ташкил медоданд, аз тарафи ҳуқуқи байналмилалӣ ба танзим дароварда шаванд.

Бахусус, масъалаи мавқеи ҳуқуқии санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ дар низоми қонунгузории миллӣ ва бартарияти меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ нисбат ба меъёрҳои ҳуқуқи дохилидавлатӣ аз ҷумлаи масоили мубрам буда, дар атрофи онҳо муқаррароти қонунгузорӣ ба таври мухталиф тавзеҳ дода мешавад.

Яке аз самтҳои муҳими сиёсати ҳуқуқи ҷинойтии ҚТ-ро тибқи банди 26 Консепсияи сиёсати ҳуқуқи ҚТ барои солҳои 2018-2028, ки бо фармони Президенти ҚТ аз 6 феввали соли 2018, таҳти №1005 тасдиқ гардидааст¹, мутобик намудани меъёрҳои қонунгузории ҷинойтӣ ба талаботи санадҳои ҳуқуқии байналмилалии эътирофнамудаи Тоҷикистон ташкил медиҳад.

Аз нигоҳи илми ҳуқуқи ҷинойтӣ омӯзиш ва баррасии татбиқи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар Қисми умумии қонунгузории ҷинойтии Тоҷикистон дар шароити кунунӣ яке аз масъалаҳои мубрам маҳсуб меёбад.

Дар робита ба масъалаи болозикр бояд аҳамият ва ҷойгоҳи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар низоми ҳуқуқи миллӣ, ҳамзамон масъалаҳои доираи татбиқи онҳо дар ҳуқуқи ҷинойтӣ, афзалияти меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ нисбати муносибатҳои мушаххаси ҳуқуқи ҷинойтӣ мавриди таҳқиқи комили илмӣ қарор дода шавад.

Аз ин рӯ таҳқиқ ва омӯзиши татбиқи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар Қисми умумии қонунгузории ҷинойтии Тоҷикистон барои рушди илми ҳуқуқи ҷинойтӣ ва қонунгузории он мусоидат менамояд.

Ҳарчанд, ки аз ҷониби олимони ватаниву хоричӣ баъзе масъалаҳои вобаста ба мавзуи таҳқиқоти диссертатсионӣ мавриди таҳлил қарор дода шуда бошад ҳам, вале онҳо пурра мазмуну моҳият ва масъалаҳои фарроҳи татбиқи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар Қисми умумии қонунгузории ҷинойтии Тоҷикистонро дар бар намегиранд.

Масъалаҳои вобаста ба мавзуи рисолаи диссертатсионӣ дар шароити кунунӣ таҳқиқи илмиро бо дарназардошти ғояҳои муносири илмӣ ҳуқуқи ҷинойтӣ, ҳуқуқи байналмилалӣ, ҳуқуқи ҷинойтии байналми-

¹ Ниг.: Консепсияи сиёсати ҳуқуқи ҚТ барои солҳои 2018-2028, ки бо фармони Президенти ҚТ аз 6 феввали соли 2018, таҳти №1005 тасдиқ гардидааст // Маҳзани мутамаркази иттилоотӣ-ҳуқуқии ҚТ «Адлия» [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.adlia.tj> (санаи мурочнат: 13.02.2022).

лалӣ, илми ҳуқуқшиносӣ ва қонунгузории амалқунандаи ҷиноятӣ талаб менамояд. Бо ин назардошт низ таҳқиқи мавзуи мазкур мубрам маҳсуб мегардад.

Вобаста ба асосҳои болозикр таҳлил ва баррасии амиқи назариявии тағбиқи (имплементатсия) меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар ҳуқуқи ҷиноятӣи ҚТ барои қорқарду таҳияи тавсияҳои асоснок ҷиҳати тақмили механизми таъмини ҳуқуқи-ҷиноятӣи дохилидавлатии амалисозии меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ мусоидат менамояд.

Дарачаи таҳқиқи мавзуи илмӣ. Амали дохилидавлатии меъёрҳои байналмилалӣи хусусияти ҳуқуқи ҷиноятӣи дошта, дар доираи ду илм мавриди таҳқиқ қарор мегиранд: ҳуқуқи байналмилалӣ ва ҳуқуқи ҷиноятӣ.

Дар илми ҳуқуқи ҷиноятӣи ватанӣ доир ба масъалаи баррасишаванда олимони зерин таҳқиқот бурдаанд: Н.Б. Азимзода (Н.Б. Азимов)², С.А. Раҷабов³ ва М.Ф. Ҳамидова⁴. Масъалаҳои алоҳида доир ба мавқеъ ва аҳамияти санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ҳамчунин дар дастурҳои таълимӣи олимони зерини ватанӣ мавриди таҳқиқ қарор дода шудаанд: А.М. Диноршоев, У.А. Азиззода ва Ш.Ф. Искандаров⁵, З.Х. Искандаров⁶, Р.Ҳ. Раҳимзода ва И.Ҳ. Бобочонзода⁷, Ҳ.С. Салимов ва Н.А. Ғаффорова⁸, А.И. Сафарзода⁹, Р.Ш. Сотиволдиев¹⁰, Т.Ш. Шарипов ва Ш.Н. Саидов¹¹ ва дигарон.

² Ниг.: Азимов Н.Б. Теоретические основы имплементации норм международного права в уголовное законодательство Республики Таджикистан: дис. ... д-ра юрид. наук. – М., 2013. – 453 с.

³ Ниг.: Раҷабов С.А. Имплементация норм международного гуманитарного права в Республике Таджикистан: проблемы теории и практики: дис. ... д-ра юрид. наук. – СПб., 2008. – 341 с.

⁴ Ниг.: Ҳамидова М.Ф. Правовые последствия присоединения Таджикистана к Статуту Международного уголовного суда: дис. ... канд. юрид. наук. – СПб., 2017. – 372 с.

⁵ Ниг.: Диноршоев А.М., Азиззода У.А., Павленко Е.М., Искандаров Ш.Ф. Механизмы защиты прав человека: учебное пособие. – Душанбе, 2018. – 324 с.

⁶ Ниг.: Искандаров З.Х. Ҳуқуқи инсон ва механизми миллии ҷимояи он. – Душанбе, 2007. – 136 с.

⁷ Ниг.: Ҳуқуқи ҷиноятӣи ҚТ. Қисми умумӣ: китоби дарсӣ / зери таҳрири Раҳимзода Р.Ҳ. ва Бобочонзода И.Ҳ. – Душанбе: «ЭР-граф», 2019. – 550 с.

⁸ Ниг.: Ҳуқуқи ҷиноятӣ (Қисми умумӣ): китоби дарсӣ / зери таҳрири Ҳ.С. Салимов ва Н.А. Ғаффорова. – Душанбе: «Зинат», 2011. – 344 с.

⁹ Ниг.: Сафарзода А.И. Баъзе масъалаҳои имплементатсияи меъёрҳои санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ оид мубориза алайҳи хариду фуруши одамон дар қонунгузории ҷиноятӣи Тоҷикистон // Қонунгузорӣ. – 2015. – № 1 (33). – С. 56-58.

¹⁰ Ниг.: Сотиволдиев Р.Ш. Назарияи давлат ва ҳуқуқ: (китоби дарсӣ барои муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ). – Душанбе, 2014. – 719 с.

¹¹ Ниг.: Шарипов Т.Ш., Сафарзода А.И., Саидов Ш.Н. Ҳуқуқи ҷиноятӣ бо истифода аз усули тадриси интерактивӣ (Қисми умумӣ): китоби дарсӣ. – Душанбе, 2016. – 496 с.

Аз олимони хоричӣ доир ба ин мавзӯ олимони зерин таҳқиқот бурдаанд: Л.П. Ануфриева¹², О.Н. Бибиқ¹³, И.Д. Блищенко¹⁴, В.Г. Буткевич¹⁵, В.А. Вдовин¹⁶, В.В. Гаврилов¹⁷, Б.Л. Зимненко¹⁸, Г.В. Игнатенко¹⁹, А.Г. Кибалник²⁰, Н.Ф. Кузнецова²¹, И.И. Лукашук²², С.Ю. Марочкина²³, Р.А. Мюллерсона²⁴, Е.В. Опалич²⁵, Т.А. Родионова²⁶, А.А. Светков²⁷, А.П.

---

¹² Ниг.: Ануфриева Л.П. Соотношение международного публичного и международного частного права: правовые категории. – М., 2002. – 332 с.

¹³ Ниг.: Бибиқ О.Н. Источники уголовного право Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук. – Омск, 2005. – 228 с.

¹⁴ Ниг.: Блищенко И.П. Международное и внутригосударственное право. – М., 1960. – 240 с.

¹⁵ Ниг.: Буткевич В.Г. Соотношение внутригосударственного и международного права. – Киев: Вища школа, 1981. – 311 с.

¹⁶ Ниг.: Вдовин В.А. Имплементация международно-правовых норм в уголовном праве Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук. – Ульяновск, 2006. – 234 с.

¹⁷ Ниг.: Гаврилов В.В. Понятие и взаимодействие международной и национальной правовых систем. – Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 2005. – 216 с.

¹⁸ Ниг.: Зимненко Б.Л. Международные договоры в судебной системе Российской Федерации // Московский журнал международного права. – 1999. – № 2. – С. 96-99.

¹⁹ Ниг.: Игнатенко Г.В. Международное и советское право: проблемы взаимодействия правовых систем // Советское государство и право. – 1985. – № 1. – С. 73-81.

²⁰ Ниг.: Кибальник А.Г. Влияние международного уголовного права на российское уголовное право: дис. ... д-ра юрид. наук. – М., 2003. – 403 с.

²¹ Ниг.: Взаимодействие международного и сравнительного уголовного права / под ред. Н.Ф. Кузнецовой, В.С. Комиссарова. – М., 2009. – 287 с.

²² Ниг.: Лукашук И.И. Конституции государств и международное право. – М.: Междунар. отношения, 1998. – 190 с.

²³ Ниг.: Марочкин С.Ю. Действие норм международного права в правовой системе Российской Федерации. – Тюмень: Изд-во Тюмен. гос. ун-та, 1999. – 199 с.

²⁴ Ниг.: Курс международного права: в 7 т. Т. 1: Понятие, предмет и система международного права / отв. ред. Р.А. Мюллерсон, Г.И. Тункин. – М.: Наука, 1989. – 360 с.

²⁵ Ниг.: Опалич Е.В. Проблемы реализации международно-правовых норм, направленных на обеспечение мира и безопасности человечества, в уголовном законодательстве Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук. – Томск, 2002. – 208 с.

²⁶ Ниг.: Родионова Т.А. Влияние международного права на отечественное уголовное законодательство: дис. ... канд. юрид. наук. – Челябинск, 2011. – 217 с.

²⁷ Ниг.: Цветков А.А. Общепризнанные принципы и нормы международного права как часть российской уголовно-правовой системы: дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2005. – 198 с.

Спиридонов²⁸, Е.В. Субботина²⁹, Е.Т. Усенко³⁰, С.В. Черниченко³¹, О.Н. Шибков³² ва диг.

Аммо, то имрӯз дар Тоҷикистон доир ба мавзуи татбиқи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар Қисми умумии қонунгузорию ҷиноятии Тоҷикистон таҳқиқоти кам анҷом дода шудааст. Тавре ки дар боло қайд намуда будем, доир ба ин мавзӯ танҳо се олими тоҷик таҳқиқот анҷом додаанд ва онҳо ҳам паҳлуҳои алоҳидаи ин мавзӯро фаро мегиранд. Ин мавзӯ татқиқоти амиқ ва бештарро талаб менамояд.

Бинобар ин, баъзе масъалаҳои муҳими татбиқи (имплементатсия) меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар ҳуқуқи ҷиноятии ҚТ то ба ҳол баҳсноқ мебошад, ки бартараф нагардидани онҳо боиси муҳолифат байни ҳуқуқи байналмилалӣ ва миллӣ, инчунин иҷро нагардидани уҳдадорихои байналмилалии Тоҷикистон мегардад.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва ё мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар доираи лоиҳаи илмии кафедраи ҳуқуқи ҷиноятӣ ва муқовимат бо коррупсияи факултети ҳуқуқшиносии ДМТ, ки ба мавзуи «Масъалаҳои муҳими назариявӣ ва амалии қонунгузорию ҷиноятӣ ва иҷрои ҷазои ҷиноятӣ (барои солҳои 2021-2025)» бахшида шудааст, омода гардидааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот. Мақсади таҳқиқот таҳлили маҷмуии масъалаҳои мавқеъ ва аҳамияти меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар низоми ҳуқуқи Тоҷикистон мебошад.

Вазифаҳои таҳқиқот. Мақсадҳои ишорашуда дар назди муаллиф ҳалли вазифаҳои зеринро мегузорад:

– таҳлил намудани муқаррароти қонунгузорию миллӣ ва амалии ҳуқуқтатбиқнамоӣ ҷиҳати муайян кардани мавқеи меъёрҳо ва принсипҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар низоми ҳуқуқи ҚТ;

– муайян намудани аҳамияти меъёрҳо ва принсипҳои ҳуқуқи ҷиноятии байналмилалӣ барои инкишофи ҳуқуқи ҷиноятии ҚТ;

²⁸ Ниг.: Спиридонов А.П. Уголовное право Российской Федерации и правовая глобализация: влияние и соотношение: дис. ... д-ра юрид. наук. – СПб., 2006. – 380 с.

²⁹ Ниг.: Субботина Е.В. Имплементация норм международного уголовного права в уголовное законодательство зарубежных стран и России: дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2013. – 244 с.

³⁰ Ниг.: Усенко Е.Т. Теоретические проблемы соотношения международного и внутригосударственного права // Советский ежегодник международного права. 1977. – М.: Наука, 1979. – 300 с.

³¹ Ниг.: Черниченко С.В. Международное право: современные теоретические проблемы. – М.: Междунар. отношения, 1993. – 296 с.

³² Ниг.: Шибков О.Н. Принципы и нормы международного права как источник уголовного права: дис. ... канд. юрид. наук. – Ставрополь, 2000. – 167 с.

– таҳлил ва баррасӣ намудани асосҳои назариявӣ ва меъёрӣ-ҳуқуқии таносуби ҳуқуқи байналмилалӣ ва дохилидавлатии ҚТ;

Объекти таҳқиқот. Объекти таҳқиқоти диссертатсиониро масоили мубрами татбиқи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар Қисми умумии қонунгузории ҷиноятии ҚТ ташкил медиҳанд.

Мавзӯи (предмет) таҳқиқот инҳоро дар бар мегирад:

– меъёрҳои қонунгузории амалқунанда (конститутсионӣ, ҷиноятӣ, муҳофизатӣ ҷиноятӣ);

– санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки объекти танзими меъёрҳои онҳо ба объекти танзими меъёрҳои Қисми умумии қонунгузории ҷиноятии ҚТ мувофиқ меоянд;

– меъёрҳои қонунгузории ҷиноятии хоричӣ;

– қарорҳои Пленуми Суди Олии ҚТ вобаста ба масъалаҳои матраҳшаванда;

– нашриёти илмӣ (таҳқиқотҳои диссертатсионӣ, монографияҳо, адабиёти таълимӣ ва м.и.), ки ба масъалаҳои таҳлилшаванда, алоқаманд мебошанд.

Марҳила, мақон ва давраи таҳқиқот (доираи таърихӣ таҳқиқот). Дар таҳқиқот ба таври ҳаматарафа, системавӣ ва пурра масъалаҳои назариявӣ ва амалии танзими ҳуқуқии татбиқи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар Қисми умумии қонунгузории ҷиноятии Тоҷикистон мавриди таҳлил қарор гирифтаанд.

Дар диссертатсия бо истифодаи методи муқоисавӣ-ҳуқуқӣ қонунгузории байналмилалӣ ва татбиқи меъёрҳои ҳуқуқии он дар Қисми умумии қонунгузории ҷиноятии Тоҷикистон таҳлил қарда шудааст. Давраи таҳқиқоти диссертатсионӣ солҳои 2019-2023-ро фаро мегирад.

Асосҳои назариявии таҳқиқот. Ба сифати асоси назариявии таҳқиқот асарҳои илмӣ дар соҳаи назарияи умумии ҳуқуқ, ҳуқуқи байналмилалӣ, ҷиноятӣ ва муҳофизатӣ ҷиноятии олимони зерин истифода шудаанд: У.А. Азиззода, Н.Б. Азимзода, А.Я. Бастрикин, В.А. Батиря, С.Э. Баҳриддинзода, П.Н. Бирюков, А.П. Бичковский, А.Б. Венгер, В.Г. Даев, Н.Д. Дурманов, Л.В. Иногамова-Хегай, В.А. Канашевский, А.Р. Каюмова, В.Л. Коняхин, Д.Б. Левин, Ч.З. Мачидзода, Ф.А. Мирзоаҳмедов, А.В. Наумов, А.К. Рарога, Д.А. Рубанов, Ш.Н. Саидзода, К.К. Сандровский, А.И. Сафарзода, Б.А. Толстик, Ф.Т. Тоҳиров, Н.А. Ушаков, А.И. Чучаев, Т.Ш. Шарипов ва диг.

Ба сифати асосҳои ҳуқуқии таҳқиқот қонунгузории шуравӣ (Кодекси ҷиноятии соли 1961, Фармони Президиуми Шурои Олии ИҶШС аз 4 марти соли 1965 «Дар бораи новобаста аз вақти содир қардани ҷиноят ҷазо додани шахсоне, ки дар ҷиноятҳо ба муқобили сулҳу инсоният ва ҷиноятҳои ҷарбӣ гунаҳкор мебошанд» ва ғ.), қонунгузории амалқунанда (Кон-

ститутсияи ҚТ аз 06 ноябри соли 1994, Кодекси ҷиноятии ҚТ аз 21 майи соли 1998, Кодекси муҳофизати ҷиноятии ҚТ аз 03 декабри соли 2009, Қонуни ҚТ «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» аз 30 майи соли 2017, Қонуни ҚТ «Дар бораи шартномаҳои байналмилалӣ ҚТ» аз 30 майи соли 2017 ва ғ.), инчунин, санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ (Эълонии умумии ҳуқуқи башар аз 10 декабри соли 1948, Конвенсияи СММ оид ба ҳимояи аҳолии ғайринизомӣ дар замони ҷанг аз 12 августи соли 1949, Конвенсияи СММ оид ба ҳуқуқҳои инсон ва озодиҳои асосӣ аз 4 ноябри соли 1950, Конвенсияи СММ оид ба ҳуқуқи баҳрӣ аз 10 декабри соли 1982, Паймони байналмилалӣ СММ доир ба ҳуқуқҳои шахрвандӣ ва сиёсӣ аз соли 1966, Паймони байналмилалӣ СММ доир ба ҳуқуқҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ аз соли 1966 ва ғ.) баромад мекунанд.

Асосҳои методологии таҳқиқот. Асоси методологии таҳқиқотро муносибати комплексиву низомнок ба таҳлили масъалаҳои мубрами татбиқи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар Қисми умумии ҳуқуқи ҷиноятии Тоҷикистон ташкил медиҳад. Ҳангоми гузаронидани таҳқиқот усулҳои умумии илмӣ ва махсуси илмӣ зерин истифода гардиданд: мантиқӣ-расмӣ, сохторӣ-низомӣ, муқоисавӣ-ҳуқуқӣ, таърихӣ-ҳуқуқӣ, мантиқӣ-дедуктивӣ ва ғ.

Усулҳои мантиқӣ-расмӣ аз усулҳои таҳлил, синтез, индуксия, дедуксия ва муқоиса иборат мебошад. Тавассути усулҳои мазкур масъалаҳои алоҳидаи татбиқи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар Қисми умумии ҳуқуқи ҷиноятии Тоҷикистон мавриди баррасӣ қарор гирифта, масъалаҳои алоҳидаи ҳалталаб, бахусус камбудҳои қонунгузори миллӣ ошкор карда шуданд.

Тавассути усули сохторӣ-низомӣ сохтори мавзӯи таҳқиқот, яъне татбиқи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар Қисми умумии ҳуқуқи ҷиноятии Тоҷикистон ба бобҳо ва параграфҳои алоҳида ҷудо карда шуда, масъалаҳои алоҳидаи мавзӯи таҳқиқот бо назардошти аҳамияти таърихӣ, назариявӣ ва амалӣ онҳо ва пайдарҳамии муайян мавриди таҳлил қарор дода шуданд.

Тавассути усули муқоисавӣ-ҳуқуқӣ мафҳумҳо, ҳодисаҳо ва ҷараёнҳои ҳуқуқии алоҳида, инчунин қонунгузори кишварҳои хориҷӣ вобаста ба татбиқи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ мавриди муқоиса қарор дода шуда, фарқият ва монандии онҳо ошкор карда шудаанд.

Тавассути усули мантиқӣ-дедуктивӣ андешаҳои олимони назарияҳои илмӣ оид ба масъалаҳои татбиқи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар ҳуқуқи ҷиноятии миллӣ мавриди омӯзиш қарор дода шуда, доир ба асосҳои онҳо хулосабарорӣ карда шудааст.

Заминаҳои эмпирикӣ. Заминаи эмпирикии таҳқиқотро қарорҳои Пленуми Суди Олии ҚТ, ки ба масъалаҳои татбиқи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ аз тарафи судҳои умумӣ дахл доранд, ташкил доданд.

Навгонии илмии таҳқиқот. Муаллиф дар асоси усули сохторӣ-системавӣ омӯзиши меъёрҳои ҳуқуқи миллӣ ва байналмилалӣ пешниҳодҳои арзишмандро оид ба тақмили қонунгузорию ҷиноятии ватанӣ таҳия намуда, мавқеи худро оид ба баъзе масъалаҳои назариявии баҳсбарангез асоснок кардааст.

Нуктаҳои илмии ба ҳимоя пешниҳодшаванда. Таҳқиқоти илмии аҷомдода имкон медиҳад, ки пешниҳодҳо, ҳулосаҳо ва тавсияҳои зерин ба ҳимоя пешниҳод карда мешаванд:

1. Принципҳои ва меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар низоми қонунгузорию ҚТ мавқеи махсусро соҳиб буда, мақоми ҳуқуқи онҳо дар Конституция ва Қонуни ҚТ «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» муқаррар шудааст. Дар ин ҳолат зарур доништа мешавад, ки мақоми ҳуқуқи принципҳои ва меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ, инчунин дар Қонуни ҚТ «Дар бораи шартномаҳои байналмилалии ҚТ» мустақкам карда шавад. Меъёрҳо ва принципҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар низоми ҳуқуқи ҚТ мавқеи калидӣ ва ҳоссаро соҳиб буда, дар ҳамоҳангӣ бо меъёрҳои дохилидавлатӣ ба сифати омили пуриқтидори суботи ҳаёти ҷамъиятӣ хизмат намуда, манфиатҳои ҷомеаи ҷаҳонӣ, давлат, ҷамъият ва шаҳрвандони алоҳидаро ҳифз, мустақкам ва ҳимоя менамоянд.

2. Принципҳои ҳуқуқи байналмилалӣ ғояҳои асосии роҳбарикунандае мебошанд, ки асосан дар санадҳои ҳуқуқи байналмилалӣ инъикос ёфта, иҷрои онҳо аз тарафи давлатҳои онҳоро эътирофкарда ҳатмӣ мебошад. Принципҳои ҳуқуқи байналмилалиро вобаста ба хусусияти онҳо ба се гурӯҳ ҷудо намудан мумкин аст: 1) принципҳои асосии ҳуқуқи байналмилалӣ; 2) принципҳои умумии ҳуқуқи байналмилалӣ; 3) принципҳои махсуси (соҳавии) ҳуқуқи ҷиноятии байналмилалӣ.

3. Меъёри ҳуқуқи байналмилалӣ хусусияти диспозитивӣ ва императивӣ дорад. Меъёрҳои диспозитивии ҳуқуқи байналмилалӣ хусусияти иҷрои ихтиёрӣ дошта, бештар дар санадҳои ҳуқуқи байналмилалии хусусияти эълониявӣ дошта, мустақкам гардидаанд. Меъёрҳои императивии ҳуқуқи байналмилалӣ хусусияти иҷрои ҳатмӣ дошта, бештар дар конвенсия, паймон ва оинномаҳои судҳои ҷиноятии байналмилалӣ инъикос ёфтаанд.

4. Аксарияти меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар муқаррароти КҶ ҚТ, ки принципи амали қонуни ҷиноятиро дар фазо муқаррар менамоянд, татбиқ шудаанд. Дар КҶ ҚТ принципи худудӣ, воқеӣ, умумӣ ва принципи шаҳрвандӣ мустақкам гардидаанд. Принципҳои амали қонун дар фазо – ин асоси ибтидоии низоми ҳуқуқӣ-ҷиноятӣ ба ҳисоб рафта, ҳаҷми юрисдик-

сия (салоҳияти) ҳуқуқӣ-ҷиноятии давлати моро, ки дар ҳудуди Тоҷикистон ва берун аз он амалӣ карда мешавад, муайян мекунад. Меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ, ки масунят аз юрисдиксияи давлати будубоширо муқаррар менамоянд, хусусияти ҳуқуқӣ-ҷиноятӣ надоранд ва бинобар ин, зарурати дар ҳуқуқи ҷиноятии ҚТ татбиқ кардани онҳо ҷой надорад. Ин меъёрҳои ҳуқуқӣ-байналмилалӣ худичрошаванда мебошанд. Барои татбиқи бевоситаи онҳо истиноди дар қ. 4, м. 14 КҚ ҚТ овардашуда кифоя мебошад. Амалисозии маҷбурии юрисдиксияи ҳуқуқӣ-ҷиноятӣ аз тарафи ҚТ дар ҳудуди давлати хориҷӣ дар асоси принципи амали воқеии қонуни ҷиноятӣ дар фазо, воқеан ҳам даҳолат ба қорҳои дохилии ин давлат мебошад. Вале, дар робита ба он, ки принципи амали воқеӣ содир намудани ягон амали маҷбуриро берун аз ҳудуди Тоҷикистон нисбати шахсоне, ки ҷиноят содир кардаанд, бо мақсади ғайриқонунӣ аз соҳаи юрисдиксияи давлати хориҷӣ гирифтани онҳо дар назар надорад, пас инро мо вайронкунии соҳибхитиёрии чунин давлат гуфта наметавонем.

Бо мақсади такмили қонунгузори ҚТ дар самти татбиқи муқаррароти санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ **чунин пешниҳодҳо** карда мешавад:

1. Бо назардошти қонунгузори ҷиноятии кишварҳои хориҷӣ пешниҳод карда мешавад, ки дар қ. 1, м. 2 КҚ ҚТ вазифаҳои зерин пешбинӣ карда шаванд: «ҳифзи тамомияти арзӣ, ҳуқуқҳои шахсони ҳуқуқӣ, манфиатҳои ҷамъиятӣ ва давлатӣ».

2. Бо назардошти муқаррароти м.м. 4 ва 23 Эълумияи умумии ҳуқуқи башар ва м. 8 Паймони байналхалқӣ доир ба ҳуқуқҳои шахрвандӣ ва сиёсӣ пешниҳод карда мешавад, ки ба КҚ ҚТ моддаи 9¹ бо мазмуни зерин илова карда шавад:

«9¹. Принципи манъи ғуломӣ

1) Ҳеҷ кас набояд дар ғуломӣ ё дар ҳолати маҷбури нигоҳ дошта шуда, ба меҳнати маҷбури ё ҳатмӣ чалб карда шавад.

2) Номгӯии қорҳое, ки меҳнати маҷбури ё ҳатмӣ доништа намешавад, тибқи санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ эътирофнамудаи Тоҷикистон муқаррар карда мешаванд».

3. Ба м. 15 КҚ ҚТ қисми 5) бо мазмуни зерин илова карда шуда, қисми 5) қисми 6) ҳисобида шавад:

«5) Ҳизматчиёни ҳарбии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки барои иҷрои вазифаҳои муайян дар ҳудуди давлатҳои хориҷӣ қарор доранд, барои ҷиноятҳои дар ҳудуди давлатҳои хориҷӣ содирнамуда, мутобики ҳамин Кодекс ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида мешаванд, агар дар санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф кардааст, тартиби дигар пешбинӣ нашуда бошад».

4. Пешниҳод карда мешавад, ки м. 22 ҚЧ ҚТ таҷдиди назар карда шуда, дар он ҷавобгарии ҷиноятии шахсони то синни 18 – сола барои ҷиноятҳо ба муқобили сулҳ ва амнияти инсоният истисно карда шавад. Зеро, шахсони синни аз 18 – сола поён хавфнокии ҷамъиятии кирдори худро ба таври дахлдор пурра ва ҳаматарафа дарк карда наметавонанд.

5. Бо мақсади дар ҚЧ ҚТ татбиқ намудани м. 32 Статути Римии СҶБ пешниҳод карда мешавад, ки ба ҚЧ ҚТ моддаи 31¹ бо мазмуни зерин илова карда шавад:

«Моддаи 31¹. Иштибоҳ дар ҳолат (факт) ва иштибоҳ дар ҳуқуқ

1) Иштибоҳ дар ҳолат (факт) асоси аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод кардан мебошад, агар он гуноҳи шахсро дар содир кардани кирдори ҷиноятӣ истисно намояд.

2) Иштибоҳ дар ҳуқуқ, яъне дар робита ба ҷиноят будан ё набудани кирдори муайян ҷавобгарии ҷиноятиро истисно намекунад. Аммо, иштибоҳ дар ҳуқуқ хангоми дар ҳаракатҳои шахс мавҷуд набудани гуноҳ ё ин ки бо тартиби пешбининамудаи моддаи 45 ҳамин Кодекс ҷавобгарии ҷиноятиро истисно менамояд».

6. Бо мақсади татбиқ гардидани меъёри қ. 2, м. 33 Статути Римӣ оид ба иҷрои фармон хангоми содир кардани ҷиноят пешниҳод карда мешавад, ки ба м. 45 ҚЧ ҚТ қ. 4 бо мазмуни зерин илова карда шавад:

«4) Барои мақсадҳои ҳамин модда фармон ва амрҳо оид ба содир кардани ҷинояти генотсид ва ҷиноятҳо ба муқобили инсоният баръало ғайриқонунӣ мебошанд».

7. Бо дарназардошти таҷрибаи кишварҳои хориҷӣ ва принсипи инсондустии дар м.м. 3 ва 5 Эълумияи умумии ҳуқуқи башар ва м. 7 Паймони байналмилалӣ доир ба ҳуқуқҳои шахрвандӣ ва сиёсӣ пешбинишуда, муҳлати ҷазои маҳрум сохтан аз озодӣ, ки дар қ. 2, м. 58 Кодекси ҷиноятӣ аз 6 моҳ то 25 сол пешбинӣ шудааст, он аз 25 соли маҳрум сохтан аз озодӣ ба 15 соли маҳрум сохтан аз озодӣ паст карда шавад.

Аҳаммияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот дар он ифода меёбад, ки дар доираи он андешаҳои олимони ватанию хориҷӣ доир ба масоили татбиқи муқаррароти санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ дар қиёс бо воқеияти ҳуқуқии ҚТ мавриди таҳлилу ҳулосабарорӣ қарор дода шуда, пешниҳодҳои дахлдор ҷиҳати тақмили қонунгузории ҚТ манзур карда шуданд, ки амалисозии онҳо барои ҳалли як қатор масъалаҳои ҳалталаби дар таҷриба ҷойдошта, мусоидат менамояд.

Тавсияҳо ва пешниҳодҳои дар диссертатсия ифодаёфта метавонанд хангоми тақмили меъёрҳои қонунгузории миллӣ, алаҳусус қонунгузории ҷиноятии ҚТ ва таҳияи қарорҳои Пленуми Суди Олии ҚТ ба таври васеъ истифода бурда шаванд. Инчунин, маводҳои диссертатсия хангоми тартибдиҳии барномаҳо, китобҳои дарсӣ, лексияҳо ва таҳияи курсҳои маҳсус

дар муассисаҳои таълими ҳуқуқии ҚТ ҳамчун асос хизмат карда метавонанд.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот. Эътимоднокӣ ва дурустии аксари муқаррароти илмӣ, ҳуҷҷа ва тавсияҳои, ки дар диссертатсия ифода ёфтааст, дар вусъат ва гуногунии заминаи сарчашмаҳои ҳуб таҳияшуда таъмин карда мешавад, гузаронидани баҳсҳои дуруст, бо истифода аз усулҳои когнитивӣ, маводи дуруст интихобшуда бо назардошти мавзӯи таҳқиқи диссертатсия ба муаллиф имкон медиҳад, ки вазифаҳои дар наздаш гузошташударо пурра иҷро намояд. Ҳангоми навиштани рисола муҳаққиқ як қатор адабиёти ҳуқуқӣ ва дигар асарҳоро қор карда, ба доктринаи муосир ва ватанӣ муроҷиат кардааст.

Эътимоднокии таҳқиқоти диссертатсия, инчунин аз истифодаи заминаҳои васеи таҷрибавӣ, ки дар шакли маълумотҳои гуногуни оморӣ, таҳлили як қатор санадҳои судӣ оварда шудаанд, бармеоянд. Ҳамчунин, натиҷаҳои таҳқиқоти рисолаи илмӣ ба он хотир эътимодноканд, ки онҳо дар асоси таҳлили санадҳои меъёрии ҳуқуқии байналмилалӣ, Конститутсияи ҚТ, КҶ ҚТ, КМҶ ҚТ, Консепсияи сиёсати ҳуқуқӣ, қарорҳои Пленуми Суди Олӣ ба даст омадаанд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мавзӯ ва мазмуни таҳқиқот ба шиносномаи ихтисоси 12.00.08 – Ҳуқуқи ҷиноятӣ ва криминология; ҳуқуқи иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ, ки бо қарори Раёсати Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти ҚТ аз 30 сентябри соли 2021, таҳти №7 тасдиқ шудааст, мувофиқ мебошад.

Саҳми шахсии доктринаи дарачаи илмӣ дар таҳқиқот. Саҳми шахсии доктринаи дарёфти дарачаи илмӣ дар таҳқиқот бо он муайян мегардад, ки натиҷаҳои илмӣ таҳқиқот, аз ҷумла ҳуҷҷаҳои назариявӣ, тақлифу пешниҳодҳо ва нуктаҳои илмие, ки ба ҳимоя пешниҳод карда мешаванд, метавонанд дар рушди минбаъдаи қонунгузорию ҷиноятӣ ва амалияи таъбиқи он аз ҷониби қарордони мақомоти хифзи ҳуқуқ саҳми назаррас дошта бошанд.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Диссертатсия дар кафедраи ҳуқуқи ҷиноятӣ ва муқовимат бо коррупсияи факултети ҳуқуқшиносии ДМТ омода гардида, дар ҷаласаҳои кафедра мавриди муҳокима қарор гирифтааст. Муқаррароти асосӣ ва ҳуҷҷаҳои диссертатсия дар мақолаҳои муаллиф, дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти ҚТ ва дигар маҷаллаҳои мачмуъаҳо ба нашр расидаанд. Оид ба мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ унвонҷӯ дар ҷандин семинар, конференсияҳои илмӣ-назариявӣ ва илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ бо маърузаҳо баромад намудааст. Ҷунончи:

– конференсияи байналмилалӣ илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи «Ҳуқуқи инсон: дирӯз ва имрӯз» – маъруза дар мавзӯи «Мавқеъ ва аҳамияти

татбиқи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ вобаста ба ҳимояи ҳуқуқи инсон дар меъёрҳои Қисми умумии КЧ ҚТ» (Душанбе, 2022);

– конференсияи байналмилалӣ илмию амалӣ дар мавзуи «Национальная правовая система Республики Таджикистан и стран СНГ: Анализ тенденций и перспектив развития» – маъруза дар мавзуи «Чавобгарии фардӣ – принсипи ҳуқуқи ҷиноятии байналмилалӣ» (Душанбе, 2022);

– конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалиявӣ дар мавзуи «Чтение Ломоносов 13» бахшида ба 115 солагии академик Бобочон Ғафуров (28-29 апрели 2023) – маъруза дар мавзуи «Татбиқи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар вазифаҳои қонунгузори ҷиноятии Тоҷикистон» (Душанбе, 2023);

– конференсияи ҷумҳуриявӣ илмию назариявӣ ҳайати устодону кормандон ва донишҷӯёни ДМТ бахшида ба «75 солагии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон», «115 солагии академик Бобочон Ғафуров», «Соли 2023 – Соли забони русӣ» ва «Соли 2025 – Соли байналмилалӣ ҳифзи пиряхҳо» – маъруза дар мавзуи «Таҳлили мафҳум ва намудҳои алоҳидаи ҷиноятҳои байналмилалӣ» (Душанбе, 2023).

Интишорот аз рӯи мавзуи диссертатсия. Доир ба мавзуи диссертатсия ва моҳияти он унвонҷӯ 16 мақолаҳои илмӣ, аз ҷумла, 11 адади онҳо дар маҷаллаҳои тақризшавандаи тавсиянамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти ҚТ ва 5 мақола дар нашрияҳои дигар бо забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ ба таъб расонидааст.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар ҳаҷми ба талаботи дахлдори Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти ҚТ мувофиқбуда, иҷро гардидааст. Сохтори диссертатсия бо мақсаду вазифаҳои таҳқиқот муайян карда мешавад. Рисолаи мазкур аз номгӯи ихтисораҳо ва (ё) аломатҳои шартӣ, муқаддима, ду боб, панҷ зербоб, ҳулосаву тавсияҳо ва рӯйхати адабиёт (маъхазҳо) иборат мебошад. Ҳаҷми умумии диссертатсия 193 саҳифаро ташкил медиҳад.

ҚИСМҲОИ АСОСИИ ТАҲҚИҚОТ (ФИШУРДА)

Дар **муқаддима** мубрамияти мавзӯ асоснок карда шуда, дараҷаи омӯзиши илмӣ он нишон дода шудааст. Ҳамзамон, дар муқаддима мақсаду вазифа, объект ва мавзуи таҳқиқоти рисолаи илмӣ, асосҳои назариявӣ ва методологӣ, навгони илмӣ ва нуктаҳои илмӣ ба ҳимоя пешниҳодшаванда муайян карда шуда, аҳаммияти назариявӣ, амалӣ ва ҳуқуқии таҳқиқоти диссертатсионӣ, инчунин тасвиби натиҷаҳои таҳқиқот, сохтор ва ҳаҷми рисола мушаххас гардидааст.

Боби якуми диссертатсия – «**Тавсифи умумии меъёрҳо ва принсипҳои ҳуқуқи байналмилалӣ ва таъсири онҳо ба рушди ҳуқуқи ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон**» номгузорӣ гардида, аз ду зербоб

иборат мебошад. Дар доираи зербоби якуми боби мазкур – **«Табиати ҳуқуқии меъёрҳо ва принципҳои ҳуқуқи байналмилалӣ ва мавқеи онҳо дар низоми ҳуқуқи Тоҷикистон»** муҳаққиқ иброз менамояд, ки аз рӯзи аввали ба даст овардани истиқлолият ва ташкили давлати ҳуқуқбунёд дар ҚТ чараҳои ташаккул ва тақмили қонунгузори миллӣ бо назардошти талаботи санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ оғоз ёфт.

Муаллиф қайд менамояд, ки дар замири имрӯза ҳуқуқи байналмилалӣ ба сифати ҳуқуқи «намунавӣ» хизмат мекунад, ки дар заминаи он қонунгузори дохилидавлатӣ ташаккул меёбад. Дар робита ба ин, бо назардошти асосҳои адолат ва раҳмдилӣ, баҳодиҳии объективии ҳуқуқ ба дигар ғояҳои арзишманди инсонӣ бояд мазмун ва аҳамияти ҳақиқии ҳуқуқи ҷиноятӣ барқарор карда шавад.

Муқаррароти Конститутсияи ҚТ дар хусуси қисми таркибии низоми ҳуқуқии ҷумҳуриро ташкил додани санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ (қ. 3, м. 10 Конститутсияи ҚТ) дар назди назарияи ҳуқуқи ҷиноятӣ, қонунгузорӣ ва амалияи татбиқи он вазифаи муқаррар намудани нигоҳи навро ба мавқеъ ва нақши меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар соҳаи ҳуқуқи ҷиноятӣ дохилидавлатӣ қарор медиҳад.

Дар ин замина, диссертант иброз менамояд, ки баррасии қарорҳои Пленуми Суди Олии ҚТ аз он шаҳодат медиҳад, ки санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ дар низоми ҳуқуқии кишвар чойгоҳи махсусро соҳиб буда, муқаррароти онҳо вобаста ба кирдорҳои ҷиноятӣ дар амалияи ҳуқуқтатбиқкунӣ дар баробарии санадҳои меъёрии ҳуқуқии дохилидавлатӣ бевосита эътироф ва ба инобат гирифта мешаванд.

Қобили қайд аст, ки масъалаҳои мавқеъ, аҳамият ва имплементатсияи санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ асосан бояд дар доираи Қонуни ҚТ «Дар бораи шартномаҳои байналмилалӣи ҚТ» ба танзим дароварда шаванд, вале мутаассифона, дар ин қонун доир ба ин масъалаҳо ҳеҷ гуна муқаррарот пешбинӣ нашудааст.

Дар зербоби дуюми ин боб – **«Аҳамияти меъёрҳо ва принципҳои ҳуқуқи байналмилалӣ барои инкишофи ҳуқуқи ҷиноятӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон»** таҳлил гардидааст.

Дар параграфи мазкур муаллиф бо назардошти назарияи ҳуқуқи ҷиноятӣ ва қонунгузори ҷиноятӣи ҚТ аҳамияти меъёрҳо ва принципҳои ҳуқуқи байналмилалӣ барои инкишофи ҳуқуқи ҷиноятӣи ҚТ-ро мавриди таҳлил қарор дода аст. Дар ин зербоб муайян карда шудааст, ки принципҳои умумӣ ва махсуси ҳуқуқи байналмилалӣ барои инкишофи қонунгузори ҷиноятӣ ва эҷоди меъёрҳо дар ин самт аҳамияти муҳим дорад.

Муаллиф дар ин зербоб хулосаҳои муҳими илмиро пешниҳод намуда, ҷонибдори он аст, ки бо назардошти манфиатҳои миллӣ ва сиёсати ҳуқуқии ҷиноятӣи ҚТ меъёрҳо ва принципҳои ҳуқуқи байналмилалӣ зим-

ни таҳияи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар ин соҳа ва татбиқи онҳо пурра ба назар гирифта шавад.

Боби дуюми таҳқиқоти диссертатсионӣ – «**Татбиқи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар институтҳои алоҳидаи Қисми умумии қонунгузории ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон**» ном дошта, аз се зербоб иборат мебошад. Дар зербоби якуми он – «**Мафҳуми татбиқнамоӣ (имплементатсия) ва татбиқи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар вазифа ва принципҳои қонунгузории ҷиноятӣ**» муаллиф истилоҳи имплементатсияро таҳлил намуда, қайд менамояд, ки дар илм истилоҳи татбиқнамоӣ бештар бо чунин категорияҳо, ба монанди «воридкунӣ», «мутобикнамоӣ», «инкорпоратсия», «ретсепсия», «тасдиқкунӣ», «истинодоварӣ», «ичроқкунӣ» ва «татбиқнамоӣ» истифода бурда мешавад.

Баъзе олимони онҳоро ҳамчун мафҳумҳои ҳаммаъно баррасӣ мекунаманд. Дигарон бошанд, қайд менамоянд, ки мафҳуми татбиқнамоӣ васеъ буда, он дар худ қисмҳои гуногун, ба монанди вориднамоӣ, ретсепсия, инкорпоратсия ва монанди инҳоро фаро мегирад, ки тарзҳои он мебошанд. Вобаста ба мафҳум ва хусусиятҳои татбиқнамоӣ муаллиф нуктаҳои асонокро таҳлил ва пешниҳод намудааст.

Ҳамчунин, муаллиф масъалаи татбиқи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалиро дар вазифа ва принципҳои қонунгузории ҷиноятии давлатҳои иштирокчи ИДМ таҳқиқ намуда, пешниҳод намудааст, ки ба қ. 1, м. 2 ҚЧ ҚТ вазифаҳои «ҳифзи тамомияти арзӣ, ҳуқуқҳои шахсони ҳуқуқӣ, манфиатҳои ҷамъиятӣ ва давлатӣ» ворид карда шаванд.

Рисоланавис дар зербоби мазкур, ҳамчунин яке аз вазифаҳои аввалиндараҷаи қонунгузории ҷиноятии ҚТ – химояи ҳуқуқ ва озодиҳои инсон ва шахрвандро аз нуктаи назари олимони ватанӣ таҳлил намуда, ба хулосае омадааст, ки муқаррароти меъёрии м. 2 ҚЧ ҚТ дар асоси ҳуқуқи байналмилалӣ татбиқ нашудаанд. Айни замон, дар ҳуқуқи байналмилалӣ меъёре ҷой надорад, ки давлатҳоро барои дар ҷойи аввал қарор додани ҳуқуқ ва озодиҳои инсон дар объектҳои бо қонуни ҷиноятӣ ҳифзшаванда уҳдадор намояд.

Диссертант қайд менамояд, ки дар қонунгузории кишварҳои иштирокчи ИДМ, аз ҷумла ҚТ муқаррарот оид ба ҳатоғӣ дар факт ё қонун вучуд надорад. Ин институт ҳамчун принцип хоси низоми ҳуқуқи давлатҳои англо-америкой мебошад.

Дар зербоби дуум – «**Татбиқи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар меъёрҳои Қисми умумии қонуни ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба амали қонуни ҷиноятӣ дар замон ва макон**» рисоланавис маҳдуд кардани ҳуқуқи инсонро дар вазъияти фавқулода таҳлил намудааст. Муаллиф таъкид менамояд, ки як қатор муқаррароти санадҳои ҳуқуқи бай-

налмилалӣ дар муқаррароти КҶ ҚТ оид ба қувваи бозгашти қонуни ҷиноятӣ бавосита татбиқ гардидаанд.

Дар натиҷаи таҳлили мавқеъҳои ҷойдошта оид ба масъалаи мазкур рисоланавис дуруст қайд менамояд, ки ба қаламрави ҚТ, инчунин фазои ҳавоии он низ мансуб мебошад. Фазои ҳавоии ҚТ – фазое мебошад, ки дар ҳудуди сарҳади давлатӣ боло аз сатҳи замин ва об тӯл мекашад (м. 3 Кодекси фазои ҳавоии ҚТ).

Дар зербоби сеюм – «Татбиқи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар меъёрҳои дигари Қисми умумии қонуни ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон» рисоланавис қайд менамояд, ки таҳлили қонунгузории ҷиноятии кишварҳои хориҷӣ нишон медиҳад, ки дар бештари кишварҳои Аврупо, аз ҷумла Фаронса, Олмон, Белгия, Литва, Латвия ва Чопон муҳлати ниҳии ҷазои маҳрум сохтан аз озодӣ то 15 сол пешбинӣ шудааст. Аз кишварҳои аъзои ИДМ, дар Кодексҳои ҷиноятии Ҷумҳурии Қазоқистон ва Украина муҳлати ҷазои маҳрум сохтан аз озодӣ аз шаш моҳ то 15 сол муқаррар гардидааст.

Чунки барои татбиқ намудани ҷазои одилона, ки ба хусусияту дараҷаи хавфнокӣи ҷамъиятии ҷиноят, ҳолатҳои содир намудани он ва ба шахсияти гунаҳкор мувофиқ бошад, чунин мешуморем, ки 15 соли маҳрум сохтан аз озодӣ басанда аст. Зимнан, дар сурати ислоҳ нашудани шахс ва аз ҷониби ӯ тақроран содир шудани ҷиноят, нисбати ӯ яқумра аз озодӣ маҳрум сохтан татбиқ карда шавад.

ХУЛОСА

Таҳқиқоти гузаронидашуда имкон медиҳад, ки чунин хулосабарорӣ карда шавад:

1. Принципҳои ва меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар низоми қонунгузории ҚТ мавқеи махсусро соҳиб буда, мақоми ҳуқуқии онҳо дар Конститутсия ва Қонуни ҚТ «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» муқаррар шудааст. Дар ин ҳолат зарур доништа мешавад, ки мақоми ҳуқуқии принципҳои ва меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ, инчунин дар Қонуни ҚТ «Дар бораи шартномаҳои байналмилалии ҚТ» мустаҳкам карда шавад. Меъёрҳо ва принципҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар низоми ҳуқуқи ҚТ мавқеи каллидӣ ва хоссаро соҳиб буда, дар ҳамоҳангӣ бо меъёрҳои дохилидавлатӣ ба сифати омилҳои пуриқтидори суботи ҳаёти ҷамъиятӣ хизмат намуда, манфиатҳои ҷомеаи ҷаҳонӣ, давлат, ҷамъият ва шаҳрвандони алоҳидаро ҳифз, мустаҳкам ва ҳимоя менамоянд [4-М].

2. Принципҳои ҳуқуқи байналмилалӣ ғояҳои асосии роҳбарикунандае мебошанд, ки асосан дар санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ инъикос ёфта, иҷрои онҳо аз тарафи давлатҳои онҳоро эътирофкарда ҳатмӣ мебошад. Принципҳои ҳуқуқи байналмилалиро вобаста ба хусуси-

яти онҳо ба се гурӯҳ ҷудо намудан мумкин аст: 1) принципҳои асосии ҳуқуқи байналмилалӣ; 2) принципҳои умумии ҳуқуқи байналмилалӣ; 3) принципҳои махсуси (соҳавии) ҳуқуқи ҷинойтии байналмилалӣ [4-М].

3. Меъёри ҳуқуқи байналмилалӣ хусусияти диспозитивӣ ва императивӣ дорад. Меъёрҳои диспозитивии ҳуқуқи байналмилалӣ хусусияти иҷроӣ ихтиёрӣ дошта, бештар дар санадҳои ҳуқуқи байналмилалӣ хусусияти эъломиявӣ дошта, мустақкам гардидаанд. Меъёрҳои императивии ҳуқуқи байналмилалӣ хусусияти иҷроӣ ҳатмӣ дошта, бештар дар конвенсия, паймон ва оинномаҳои судҳои ҷинойтии байналмилалӣ инъикос ёфтаанд [6-М].

4. Аксарияти меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар муқаррароти КЧ ҚТ, ки принципи амали қонуни ҷинойтиро дар фазо муқаррар менамоянд, татбиқ шудаанд. Дар КЧ ҚТ принципи ҳудудӣ, воқеӣ, умумӣ ва принципи шаҳрвандӣ мустақкам гардидаанд. Принципҳои амали қонун дар фазо – ин асоси ибтидоии низоми ҳуқуқӣ-ҷинойтӣ ба ҳисоб рафта, ҳаҷми юрисдиксияи (салоҳияти) ҳуқуқӣ-ҷинойтии давлати моро, ки дар ҳудуди Тоҷикистон ва берун аз он амалӣ карда мешавад, муайян мекунанд. Меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ, ки масъулият аз юрисдиксияи давлати будубошро муқаррар менамоянд, хусусияти ҳуқуқӣ-ҷинойтӣ надоранд ва бинобар ин, зарурати дар ҳуқуқи ҷинойтии ҚТ татбиқ кардани онҳо ҷой надорад. Ин меъёрҳои ҳуқуқӣ-байналмилалӣ худичрошаванда мебошанд. Барои татбиқи бевоситаи онҳо истиноди дар қ. 4, м. 14 КЧ ҚТ овардашуда кифоя мебошад. Амалисозии маҷбурии юрисдиксияи ҳуқуқӣ-ҷинойтӣ аз тарафи ҚТ дар ҳудуди давлати хориҷӣ дар асоси принципи амали воқеии қонуни ҷинойтӣ дар фазо, воқеан ҳам даҳлат ба қорҳои дохилии ин давлат мебошад. Вале, дар робита ба он, ки принципи амали воқеӣ содир намудани ягон амали маҷбуриро берун аз ҳудуди Тоҷикистон нисбати шахсоне, ки ҷинойт содир кардаанд, бо мақсади ғайриқонунӣ аз соҳаи юрисдиксияи давлати хориҷӣ гирифтани онҳо дар назар надорад, пас инро мо вайронкунии соҳибхитиёрии ҷунин давлат гуфта наметавонем [2-М].

ТАВСИЯҲО ОИД БА ИСТИФОДАИ АМАЛИИ НАТИҶАҲОИ ТАҲҚИҚОТ

Бо мақсади тақмили қонунгузории ҚТ дар самти татбиқи муқаррароти санадҳои ҳуқуқи байналмилалӣ ҷунин пешниҳодҳо карда мешавад:

1. Бо назардошти қонунгузории ҷинойтии кишварҳои хориҷӣ пешниҳод карда мешавад, ки дар қ. 1, м. 2 КЧ ҚТ вазифаҳои зерин пешбинӣ карда шаванд: «ҳифзи тамомияти арзӣ, ҳуқуқҳои шахсони ҳуқуқӣ, манфиатҳои ҷамъиятӣ ва давлатӣ» [7-М].

2. Бо назардошти муқаррароти м.м. 4 ва 23 Эъломияи умумии ҳуқуқи башар ва м. 8 Паймони байналхалқӣ доир ба ҳуқуқҳои шаҳрвандӣ ва

сиёсӣ пешниҳод карда мешавад, ки ба ҚЧ ҚТ моддаи 9¹ бо мазмуни зерин илова карда шавад:

«9¹. Принципи манъи ғуломӣ

1) Ҳеч кас набояд дар ғуломӣ ё дар ҳолати маҷбурӣ нигоҳ дошта шуда, ба меҳнати маҷбурӣ ё ҳатмӣ ҷалб карда шавад.

2) Номгӯӣ қорҳое, ки меҳнати маҷбурӣ ё ҳатмӣ доништа намешавад, тибқи санадҳои ҳуқуқии байналмилалии эътирофнамудаи Тоҷикистон муқаррар карда мешаванд».

3. Ба м. 15 ҚЧ ҚТ қисми 5) бо мазмуни зерин илова карда шуда, қисми 5) қисми 6) ҳисобида шавад:

«5) Хизматчиёни ҳарбии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки барои иҷрои вазифаҳои муайян дар ҳудуди давлатҳои хориҷӣ қарор доранд, барои ҷиноятҳои дар ҳудуди давлатҳои хориҷӣ содирнамуда, мутобиқи ҳамин Кодекс ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида мешаванд, агар дар санадҳои ҳуқуқии байналмилалие, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф кардааст, тартиби дигар пешбинӣ нашуда бошад».

4. Пешниҳод карда мешавад, ки м. 22 ҚЧ ҚТ таҷдиди назар карда шуда, дар он ҷавобгарии ҷиноятӣ шахсони то синни 18 – сола барои ҷиноятҳо ба муқобили сулҳ ва амнияти инсоният истисно карда шавад. Зеро, шахсони синни аз 18 – сола поён хавфнокии ҷамъиятии кирдори худро ба таври дахлдор пурра ва ҳаматарафа дарк карда наметавонанд [14-М].

5. Бо мақсади дар ҚЧ ҚТ таъбиқ намудани м. 32 Статути Римии СҶБ пешниҳод карда мешавад, ки ба ҚЧ ҚТ моддаи 31¹ бо мазмуни зерин илова карда шавад:

«Моддаи 31¹. Иштибоҳ дар ҳолат (факт) ва иштибоҳ дар ҳуқуқ

1) Иштибоҳ дар ҳолат (факт) асоси аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод кардан мебошад, агар он гуноҳи шахсро дар содир кардани кирдори ҷиноятӣ истисно намояд.

2) Иштибоҳ дар ҳуқуқ, яъне дар робита ба ҷиноят будан ё набудани кирдори муайян ҷавобгарии ҷиноятиро истисно намекунад. Аммо, иштибоҳ дар ҳуқуқ хангоми дар ҳаракатҳои шахс мавҷуд набудани гуноҳ ё ин ки бо тартиби пешбининамудаи моддаи 45 ҳамин Кодекс ҷавобгарии ҷиноятиро истисно менамояд».

6. Бо мақсади таъбиқ гардидани меъёри қ. 2, м. 33 Статути Римӣ оид ба иҷрои фармон хангоми содир кардани ҷиноят пешниҳод карда мешавад, ки ба м. 45 ҚЧ ҚТ қ. 4 бо мазмуни зерин илова карда шавад:

«4) Барои мақсадҳои ҳамин модда фармон ва амрҳо оид ба содир кардани ҷинояти генотсид ва ҷиноятҳо ба муқобили инсоният баръало ғайриқонунӣ мебошанд».

7. Бо дарназардошти таҷрибаи кишварҳои хориҷӣ ва принципи инсондӯстии дар м.м. 3 ва 5 Эъломияи умумии ҳуқуқи башар ва м. 7

Паймони байналмилалӣ доир ба ҳуқуқҳои шахрвандӣ ва сиёсӣ пешбинишуда, муҳлати ҳаҷо маҳрум сохтан аз озодӣ, ки дар қ. 2, м. 58 Кодекси ҷиноятӣ аз 6 моҳ то 25 сол пешбинӣ шудааст, он аз 25 соли маҳрум сохтан аз озодӣ ба 15 соли маҳрум сохтан аз озодӣ паст карда шавад [13-М].

ФЕХРИСТИ

ИНТИШОРОТИ ИЛМИИ ДОВТАЛАБИ ДАРАҶАИ ИЛМӢ

I. Мақолаҳои, ки дар маҷаллаҳои тақриршаванда ва тавсиякардан

Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъби расидаанд:

[1-М]. Камолов, Х.С. Таносуби ҳуқуқи ҷиноятӣ байналмилалӣ ва миллӣ [Матн] / Х.С. Камолов // Паёми Донишгоҳи миллӣ Тоҷикистон. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ. – 2022. – № 7. – С. 259-266; ISSN 2413-5151.

[2-М]. Камолов, Х.С. Таъбиқи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар меъёрҳои Қисми умумии ҳуқуқи ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба амали қонуни ҷиноятӣ дар мақон [Матн] / Х.С. Камолов // Паёми Донишгоҳи миллӣ Тоҷикистон. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ. – 2022. – № 9. – С. 261-267; ISSN 2413-5151.

[3-М]. Камолов, Х.С. Институти масуниятҳои ҳуқуқӣ-байналмилалӣ: масъалаҳои назариявӣ ва амалӣ вобаста ба амали қонуни ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мақон [Матн] / Х.С. Камолов // Давлатшиносӣ ва ҳуқуқи инсон. – 2022. – № 3 (27). – С. 281-293; ISSN 2414 9217.

[4-М]. Камолов, Х.С. Мавқеи меъёрҳо ва принсипҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар низомии ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Х.С. Камолов // Қонунгузорӣ. – 2022. – № 3 (47). – С. 142-150; ISSN 2410-2903.

[5-М]. Камолов, Х.С. Мавқеи принсипи қонуният дар низомии принсипҳои ҳуқуқи ҷиноятӣ байналмилалӣ [Матн] / Х.С. Камолов // Давлатшиносӣ ва ҳуқуқи инсон. – 2022. – № 4 (28). – С. 218-225; ISSN 2414 9217.

[6-М]. Камолов, Х.С. Таъбиқи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар принсипҳои қонунгузории ҷиноятӣ Тоҷикистон [Матн] / Х.С. Камолов // Маҷаллаи «Академии Ҳуқуқ». – 2022. – № 4 (44). – С. 206-213; ISSN 2305-0535.

[7-М]. Камолов, Х.С. Таъбиқи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар вазифа ва принсипҳои қонунгузории ҷиноятӣ [Матн] / Х.С. Камолов // Идорақунии давлатӣ. – 2022. – № 4/1 (58). – С. 333-344; ISSN 2664-0651.

[8-М]. Камолов, Х.С. Мавқеи ва аҳамияти принсипи ҷавобгарии фардӣ дар низомии принсипҳои ҳуқуқи ҷиноятӣ байналмилалӣ [Матн] / А.И. Сафарзода, Х.С. Камолов // Маҷаллаи «Академии Ҳуқуқ». – 2022. – № 4 (44). – С. 181-184; ISSN 2305-0535.

[9-М]. Камолов, Х.С. Татбиқи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар вазифаҳои қонунгузории ҷиноятӣ вобаста ба танзими ҳуқуқии институти истирод [Матн] / Х.С. Камолов // Идоракунии давлатӣ. – 2022. – №4/2 (59). – С. 264-272; ISSN 2664-0651.

[10-М]. Камолов, Х.С. Мафҳум ва моҳияти юрисдиксия дар низоми ҳуқуқи ҷиноятӣ байналмилалӣ [Матн] / Х.С. Камолов // Паёми До-нишгоҳи миллии Тоҷикистон. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ. – 2023. – № 2. – С. 245-249; ISSN 2413-5151.

[11-М]. Kamolov, Kh.S., Safarzoda, A.I. General provisions on the concept of implementation [Text] / A.I. Safarzoda, Kh.S. Kamolov // Legislation. – 2023. – № 3 (51). – P. 202-208; ISSN 2410-2903.

II. Мақолаҳои илмие, ки дар маҷмӯаҳо ва дигар нашрияҳои илмӣ-амалӣ ҷоп шудаанд:

[12-М]. Камолов, Х.С. Ҳуқуқи ҷиноятӣ байналмилалӣ ва ҳамбастагии он бо низоми ҳуқуқи миллий [Матн] / Х.С. Камолов // Фаёлияти ҳуқуққодкунӣ. – 2022. – № 2. – С. 196-204.

[13-М]. Камолов, Х.С. Мавқеъ ва аҳамияти татбиқи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ вобаста ба ҳимояи ҳуқуқи инсон дар меъёрҳои Қисми умумии КҶ ҚТ [Матн] / Х.С. Камолов // Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи: «Ҳуқуқи инсон: дирӯз ва имрӯз». – Душанбе, 2022. – С. 284-294.

[14-М]. Камолов, Х.С. Ҷавобгарии фардӣ – принсипи ҳуқуқи ҷиноятӣ байналмилалӣ [Матн] / Х.С. Камолов // Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ амалӣ дар мавзӯи «Национальная правовая система Республики Таджикистан и стран СНГ: Анализ тенденций и перспектив развития» (28 октябри соли 2022). – Душанбе, 2022. – С. 264-267.

[15-М]. Камолов, Х.С. Татбиқи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар вазифаҳои қонунгузории ҷиноятӣ Тоҷикистон [Матн] / Х.С. Камолов // Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалиявӣ дар мавзӯи «Хониши Ломоносови 13» бахшида ба 115 солагии академик Бобочон Ғафуров (28-29 апрели 2023). Қисми 2. Илмҳои гуманитарӣ (ҳуқуқ, иқтисодиёт). – Душанбе, 2023. – С. 87-94.

[16-М]. Камолов, Х.С. Таҳлили мафҳум ва намудҳои алоҳидаи ҷиноятҳои байналмилалӣ [Матн] / Х.С. Камолов // Маводи конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ назариявӣ ҳайати устодону кормандон ва донишҷӯёни ДМТ бахшида ба «75 солагии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон», «115 солагии академик Бобочон Ғафуров», «Соли 2023 – Соли забони русӣ» ва «Соли 2025 – Соли байналмилалӣ ҳифзи пирияхҳо». – Душанбе, 2023. – С. 216-220.

ТАДЖИКСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

На правах рукописи

УДК: 343.64 (575.3)

ББК: 67.05 (2Т)

К – 18

КАМОЛОВ ХУРШЕДУЛЛО СУБХОНКУЛОВИЧ

**ПРИМЕНЕНИЕ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫХ НОРМ В
ОБЩЕЙ ЧАСТИ УГОЛОВНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА
ТАДЖИКИСТАНА**

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право

ДУШАНБЕ – 2023

Диссертация выполнена на кафедре уголовного права и противодействия коррупции юридического факультета Таджикского национального университета.

Научный руководитель: **Сафарзода Анвар Ислом** – доктор юридических наук, профессор кафедры уголовного права и противодействия коррупции юридического факультета Таджикского национального университета.

Официальные оппоненты: **Абдухамитов Валиджон Абдухалимович** – доктор юридических наук, профессор кафедры уголовного права Российско-Таджикского (Славянского) университета.

Сафарзода Хаёт Саидамир – кандидат юридических наук, доцент, профессор кафедры профилактики терроризма и обеспечения общественной безопасности факультета № 6 Академии МВД Республики Таджикистан.

Ведущая организация: Высшее профессиональное государственное учреждение «**Международный университет туризма и предпринимательства Таджикистана**» (г. Душанбе)

Защита диссертации состоится «23» декабря 2023 г. в 10:00 часов на заседании Диссертационного совета 6D.КOA-019 при Таджикском национальном университете (734025, г. Душанбе, ул. Буни Хисорак, зал диссертационного совета юридического факультета ТНУ).

С диссертацией можно ознакомиться на официальном сайте www.tnu.tj и в Центральной научной библиотеке Таджикского национального университета по адресу: 734025, г. Душанбе, пр. Рудаки, 17.

Автореферат разослан « ____ » _____ 2023 г.

**Ученый секретарь
Диссертационного совета,
доктор юридических наук, профессор**

Гадоев Б.С.

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. Процессы глобализации и развитие межгосударственных правоотношений требуют на современном этапе перспективного взаимодействия внутригосударственного и международного права, отчего зависит дальнейшее развитие отечественной международно-правовой доктрины.

В частности, одним из важнейших вопросов, вокруг которого по-разному объясняются положения законодательства, является вопрос о правовом статусе международно-правовых актов в национальной законодательной системе и о превосходстве норм международного права над нормами внутригосударственного права.

Одним из важных направлений уголовно-правовой политики РТ, согласно пункту 26 Концепции правовой политики РТ на 2018-2028 годы, утвержденной приказом Президента РТ от 6 февраля 2018 года, № 1005¹, является адаптация норм уголовного законодательства РТ к требованиям признанных международно-правовых документов.

С точки зрения науки уголовного права изучение и анализ применения норм международного права в Общей части уголовного законодательства Таджикистана в современных условиях считается одним из актуальных вопросов.

В связи с указанным вопросом значение и место норм международного права в национальной правовой системе, а также вопросы сферы их применения в уголовном праве, приоритет норм международного права по отношению к конкретным отношениям уголовного права должны быть полностью научно исследованы.

Поэтому исследование и изучение применения норм международного права в общей части уголовного законодательства Таджикистана способствует развитию науки уголовного права и его законодательства.

Хотя отечественными и зарубежными учеными проанализированы некоторые вопросы, связанные с темой диссертационного исследования, они не в полной мере освещают сущность норм международного права и широкие вопросы их применения в Общей части уголовного законодательства Таджикистана.

Вопросы, относящиеся к теме диссертации, в современных условиях требуют научного исследования с учетом современных научных представлений уголовного права, международного права, международного уголовного права, юриспруденции и действующего уголовного законо-

---

¹ См.: Концепсияи сиёсати ҳуқуқии ҚТ барои солҳои 2018-2028, ки бо фармони Президенти ҚТ аз 6 феввали соли 2018, тахти № 1005 тасдиқ гардидааст // Махзани мутамаркази иттилоотӣ-ҳуқуқии ҚТ «Адлия» [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.adlia.tj> (санаи мурочиат: 13.02.2022).

дательства. В связи с этим исследование данной темы считается актуальным.

На основе вышеизложенных принципов глубокий теоретический анализ и обзор применения норм международно-уголовного права в уголовном праве РТ помогает выработать обоснованные рекомендации по совершенствованию механизма внутригосударственного уголовного преследования, судебно-уголовное обеспечение реализации норм международного права.

Степень изученности научной темы. Отечественная практика по вопросам международных норм уголовно-правового характера изучается в рамках двух наук: международного права и уголовного права.

В науке отечественного уголовного права по рассматриваемому вопросу завершили исследования следующие ученые: Н.Б. Азимода (Н.Б. Азимов)², С.А. Раджабов³ и М.Ф. Хамидова⁴. Отдельные вопросы положения и значения международно-правовых актов также рассматриваются в учебных пособиях следующих отечественных ученых: А.М. Диноршоева, У.А. Азизода и Ш.Ф. Искандарова⁵, З.Х. Искандарова⁶, Р.Х. Рахимзода и И.Х. Бободжонзода⁷, Х.С. Салимова и Н.А. Гаффоровой⁸, А.И. Сафарзода⁹, Р.Ш. Сотиволдиева¹⁰, Т.Ш. Шарипова и Ш.Н. Саидова¹¹ и других.

Среди зарубежных учёных исследования по данной теме провели Л.П. Ануфриева¹², О.Н. Бибик¹³, И.Д. Блищенко¹⁴, В.Г. Буткевич¹⁵, В.А.

² См.: Азимов Н.Б. Теоретические основы имплементации норм международного права в уголовное законодательство Республики Таджикистан: дис. ... д-ра юрид. наук. – М., 2013. – 453 с.

³ См.: Раджабов С.А. Имплементация норм международного гуманитарного права в Республике Таджикистан: проблемы теории и практики: дис. ... д-ра юрид. наук. – СПб., 2008. – 341 с.

⁴ См.: Хамидова М.Ф. Правовые последствия присоединения Таджикистана к Статуту Международного уголовного суда: дис. ... канд. юрид. наук. – СПб., 2017. – 372 с.

⁵ См.: Диноршоев А.М., Азизода У.А., Павленко Е.М., Искандаров Ш.Ф. Механизмы защиты прав человека: учебное пособие. – Душанбе, 2018. – 324 с.

⁶ См.: Искандаров З.Х. Ҳуқуқи инсон ва механизми миллии ҳимояи он. – Душанбе, 2007. – 136 с.

⁷ См.: Ҳуқуқи ҷиноятӣ ҶТ. Қисми умумӣ: китоби дарсӣ / зери таҳрири Раҳимзода Р.Х. ва Бобочонзода И.Х. – Душанбе: ЭР-граф, 2019. – 550 с.

⁸ См.: Ҳуқуқи ҷиноятӣ (Қисми умумӣ): китоби дарсӣ / зери таҳрири Ҳ.С. Салимов ва Н.А. Гаффорова. – Душанбе: Зинат, 2011. – 344 с.

⁹ См.: Сафарзода А.И. Баъзе масъалаҳои имплементатсияи меъёрҳои санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ оид мубориза алайҳи хариду фуруши одамон дар конунгузории ҷиноятӣ Тоҷикистон // Конунгузорӣ. – 2015. – № 1 (33). – С. 56-58.

¹⁰ См.: Сотиволдиев Р.Ш. Назарияи давлат ва ҳуқуқ: китоби дарсӣ барои муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ. – Душанбе, 2014. – 719 с.

¹¹ См.: Шарипов Т.Ш., Сафарзода А.И., Саидов Ш.Н. Ҳуқуқи ҷиноятӣ бо истифода аз усули тадбири интерактивӣ (Қисми умумӣ): китоби дарсӣ. – Душанбе, 2016. – 496 с.

¹² См.: Ануфриева Л.П. Соотношение международного публичного и международного частного права: правовые категории. – М., 2002. – 332 с.

Вдовин¹⁶, В.В. Гаврилов¹⁷, Б.Л. Зимненко¹⁸, Г.В. Игнатенко¹⁹, А.Г. Кибальник²⁰, Н.Ф. Кузнецова²¹, И.И. Лукашук²², С.Ю. Марочкин²³, Р.А. Мюллерсон²⁴, Е.В. Опалич²⁵, Т.А. Родионова²⁶, А.А. Цветков²⁷, А.П. Спиридонов²⁸, Е.В. Субботина²⁹, Е.Т. Усенко³⁰, С.В. Черниченко³¹, О.Н. Шибков³² и другие.

Однако до настоящего времени в Таджикистане проведено мало исследований по вопросу применения норм международного права в Об-

---

¹³ См.: Бибик О.Н. Источники уголовного права Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук. – Омск, 2005. – 228 с.

¹⁴ См.: Блищенко И.П. Международное и внутригосударственное право. – М., 1960. – 240 с.

¹⁵ См.: Буткевич В.Г. Соотношение внутригосударственного и международного права. – Киев: Вища школа, 1981. – 311 с.

¹⁶ См.: Вдовин В.А. Имплементация международно-правовых норм в уголовном праве Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук. – Ульяновск, 2006. – 234 с.

¹⁷ См.: Гаврилов В.В. Понятие и взаимодействие международной и национальной правовых систем. – Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 2005. – 216 с.

¹⁸ См.: Зимненко Б.Л. Международные договоры в судебной системе Российской Федерации // Московский журнал международного права. – 1999. – № 2. – С. 96-99.

¹⁹ См.: Игнатенко Г.В. Международное и советское право: проблемы взаимодействия правовых систем // Советское государство и право. – 1985. – № 1. – С. 73-81.

²⁰ См.: Кибальник А.Г. Влияние международного уголовного права на российское уголовное право: дис. ... д-ра юрид. наук. – М., 2003. – 403 с.

²¹ См.: Взаимодействие международного и сравнительного уголовного права / под ред. Н.Ф. Кузнецовой, В.С. Комиссарова. – М., 2009. – 287 с.

²² См.: Лукашук И.И. Конституции государств и международное право. – М: Междунар. отношения, 1998. – 190 с.

²³ См.: Марочкин С.Ю. Действие норм международного права в правовой системе Российской Федерации. – Тюмень: Изд-во Тюмен. гос. ун-та, 1999. – 199 с.

²⁴ См.: Курс международного права. В 7 т. Т. 1: Понятие, предмет и система международного права / отв. ред. Р.А. Мюллерсон, Г.И. Тункин. – М.: Наука, 1989. – 360 с.

²⁵ См.: Опалич Е.В. Проблемы реализации международно-правовых норм, направленных на обеспечение мира и безопасности человечества, в уголовном законодательстве Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук. – Томск, 2002. – 208 с.

²⁶ См.: Родионова Т.А. Влияние международного права на отечественное уголовное законодательство: дис. ... канд. юрид. наук. – Челябинск, 2011. – 217 с.

²⁷ См.: Цветков А.А. Общеизвестные принципы и нормы международного права как часть российской уголовно-правовой системы: дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2005. – 198 с.

²⁸ См.: Спиридонов А.П. Уголовное право Российской Федерации и правовая глобализация: влияние и соотношение: дис. ... д-ра юрид. наук. – СПб., 2006. – 380 с.

²⁹ См.: Субботина Е.В. Имплементация норм международного уголовного права в уголовное законодательство зарубежных стран и России: дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2013. – 244 с.

³⁰ См.: Усенко Е.Т. Теоретические проблемы соотношения международного и внутригосударственного права // Советский ежегодник международного права. – 1977. – М.: Наука, 1979. – 300 с.

³¹ См.: Черниченко С.В. Международное право: современные теоретические проблемы. – М.: Междунар. отношения, 1993. – 296 с.

³² См.: Шибков О.Н. Принципы и нормы международного права как источник уголовного права: дис. ... канд. юрид. наук. – Ставрополь, 2000. – 167 с.

шей части уголовного законодательства РТ. Как мы уже упоминали выше, всего три таджикских учёных провели исследования по данной теме, которые освещают отдельные аспекты этой проблемы. Эта тема требует более глубокого и всестороннего исследования.

Поэтому некоторые важные вопросы применения (имплементации) норм международного права в уголовном праве РТ до сих пор остаются дискуссионными, их неустранение может привести к разногласиям между международным и национальным правом, а также к невыполнению международных обязательств Таджикистаном.

Связь исследования с программами либо научной тематикой. Диссертационное исследование подготовлено в рамках научного проекта кафедры уголовного права и противодействия коррупции юридического факультета ТНУ, посвящённого теме «Важные теоретические и практические вопросы уголовного законодательства и исполнения уголовных наказаний (на 2021-2025 годы)».

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ИССЛЕДОВАНИЯ

Цель исследования. Цель исследования состоит в комплексном изучении теоретических основ понятия, содержания и значения норм международного права в отечественной правовой системе РТ.

Задачи исследования. Указанной целью предопределён следующий круг взаимосвязанных задач:

- анализ положений национального законодательства и правоприменительной практики для определения статуса норм и принципов международного права в правовой системе РТ;
- определение значения норм и принципов международного уголовного права для развития уголовного права РТ;
- анализ и рассмотрение теоретических и нормативно-правовых основ соотношения международного и внутреннего права РТ;

Объект исследования. Объектом диссертационного исследования являются актуальные вопросы применения норм международного права в Общей части уголовного законодательства РТ.

Предмет исследования включает в себя:

- нормы действующего законодательства (конституционного, уголовного, уголовно-процессуального);
- международно-правовые документы, объект регулирования норм которых соответствует объекту регулирования норм Общей части уголовного законодательства РТ;
- нормы зарубежного уголовного законодательства;
- решения Пленума Верховного Суда РТ по поставленным вопросам;

– научные публикации (диссертационные исследования, монографии, учебная литература и т.п.), относящиеся к анализируемой проблематике.

Этап, место и период исследования (исторические рамки исследования). В исследовании всесторонне, системно и полно проанализированы теоретические и практические вопросы правового регулирования реализации норм международного права в Общей части уголовного законодательства Таджикистана.

В диссертации с использованием сравнительно-правового метода анализируется международное законодательство и применение его правовых норм в Общей части уголовного законодательства Таджикистана. Период диссертационного исследования охватывает 2019-2023 годы.

Теоретические основы исследования. В качестве теоретической основы исследования были использованы научные труды в области общей теории права, международного права, уголовного и уголовно-процессуального права следующих ученых: У.А. Азиззода, Н.Б. Азимзода, А.Я. Бастрыкина, В.А. Батыра, С.Э. Бахриддинзода, П.Н. Бирюкова, А.П. Бычковского, А.Б. Венгерова, В.Г. Даева, Н.Д. Дурманова, Л.В. Иногамовой-Хегай, В.А. Канашевского, А.Р. Каюмовой, В.Л. Коняхина, Д.Б. Левина, Дж. З. Маджидзода, Ф.А. Мирзоахмедова, А.В. Наумова, А.К. Парога, Д.А. Рубанова, Ш.Н. Саидзода, К.К. Сандровского, А.И. Сафарзода, Б.А. Толстика, Ф.Т. Тахирова, Н.А. Ушакова, А.И. Чучаева, Т.Ш. Шарипова и других.

В качестве правовой основы исследования выступают советское законодательство (Уголовный кодекс от 1961 г., Указ Президиума Верховного Совета СССР от 4 марта 1965 г. «О наказании лиц, виновных в преступлениях против мира и человечества и военных преступлениях, независимо от времени совершения преступлений» и др.), действующее законодательство (Конституция РТ от 6 ноября 1994 года, Уголовный кодекс РТ от 21 мая 1998 года, Уголовно-процессуальный кодекс РТ от 3 декабря 2009 года, Закон РТ «О нормативно-правовых актах» от 30 мая 2017 года, Закон РТ «О международных договорах РТ» от 30 мая 2017 года и др.), а также международно-правовые документы (Всеобщая декларация прав человека от 10 декабря 1948 г., Конвенция ООН о защите гражданского населения во время войны от 12 августа 1949 г., Конвенция ООН о правах человека и основных свободах от 4 ноября 1950 г., Конвенция ООН по морскому праву от 10 декабря 1982 г., Международный пакт ООН о гражданских и политических правах 1966 г., Международный пакт ООН об экономических, социальных и культурных правах от 1966 г. и др.).

Методологические основы исследования. Методологическую основу исследования составляет комплексный и системный подход к анализу важнейших вопросов применения норм международного права в Общей

части уголовного права Таджикистана. В ходе проведения исследования использовались следующие общие и специальные научные методы: логико-формальный, структурно-системный, сравнительно-правовой, историко-правовой, логико-дедуктивный и др.

Логико-формальные методы включают в себя методы анализа, синтеза, индукции, дедукции и сравнения. С помощью этих методов были рассмотрены отдельные вопросы применения норм международного права в Общей части Уголовного закона Таджикистана, а также выявлены отдельные вопросы, требующие решения, в частности, недостатки национально-го законодательства.

С помощью структурно-системного метода структура темы исследования, то есть применения норм международного права в Общей части Уголовного закона Таджикистана, была разделена на отдельные главы и параграфы, а отдельные вопросы темы исследования были проанализированы с учётом их исторического, теоретического и практического значения с определенной последовательностью.

С помощью сравнительно-правового метода сопоставлены отдельные понятия, явления и правовые процессы, а также законодательства зарубежных стран, связанные с применением норм международного права, выявлены их различия и сходства.

С помощью логико-дедуктивного метода изучены взгляды ученых и научные теории по вопросам применения норм международного права в национальном уголовном праве и сделан вывод об их обоснованности.

Эмпирические предпосылки. Эмпирическую основу исследования составили решения Пленума Верховного Суда РТ, касающиеся вопросов применения норм международного права судами общей юрисдикции.

Научная новизна исследования. Автор, основываясь на структурно-системном методе исследования норм национального и международного права, разработал ценностные предложения по совершенствованию отечественного уголовного законодательства, обосновав собственную позицию по некоторым спорным теоретическим вопросам.

Положения, выносимые на защиту. Научная новизна проявляется в следующих основных положениях, выносимых на защиту:

1. Принципы и нормы международного права занимают особое место в законодательной системе РТ, их правовой статус закреплён в Конституции и Законе РТ «О нормативно-правовых актах». Поэтому следует закрепить в Законе РТ «О международных договорах РТ» правовой статус принципов и норм международного права. В правовой системе РТ особо значима роль норм и принципов международного права, и в гармонии с внутригосударственными нормами они служат мощным фактором ста-

бильности общественной жизни и защищают, укрепляют и охраняют интересы мирового сообщества, государства, общества и отдельных граждан.

2. Принципы международного права являются основными руководящими идеями, которые в основном отражены в международно-правовых документах, реализация которых со стороны признающих их государств является обязательной. В силу особенностей своей природы принципы международного права можно разделить на три группы: 1) основные принципы международного права; 2) общие международно-правовые принципы; 3) специальные (узко-процессуальные) принципы международного уголовного права.

3. Нормы международного права имеют диспозитивный и императивный характер. Диспозитивные нормы имеют характер добровольного применения и в большей степени закрепляются в международно-правовых документах декларативного характера. Императивные нормы имеют характер обязательного исполнения и находят свое отражение в основном в конвенциях, договорах и уставах международных уголовных судов.

4. Большинство норм международного права реализуется в положениях УК РТ, которые определяют принципы применения уголовного права. Принципы правопорядка в пространстве считаются первоосновой уголовно-правовой системы и определяют объем уголовно-правовой юрисдикции (власти) нашего государства, которая осуществляется на территории Таджикистана и за его пределами. Эти международные правовые стандарты имеют исполнительную силу сами по себе. Их прямое применение смотрите по ссылке в ч. 4 ст. 14 УК РТ. Принудительное осуществление РТ уголовно-правовой юрисдикции на территории иностранного государства, основанное на принципе реального применения уголовного закона в пространстве фактически является вмешательством во внутренние дела этого государства. Однако в связи с тем, что принцип реального действия не включает в себя совершение каких-либо принудительных действий за пределами территории Таджикистана в отношении лиц, совершивших преступление с незаконной целью вывода их из-под юрисдикции иностранного государства, мы не можем называть это нарушением суверенитета такого государства.

В целях совершенствования законодательства РТ в направлении реализации положений международно-правовых документов **вносятся следующие предложения:**

1. С учётом уголовного законодательства иностранных государств предлагается в ч. 1 ст. 2 УК РТ предусмотреть следующие задачи: «защита территориальной целостности, прав юридических лиц, общественных и государственных интересов».

2. Принимая во внимание положения ст. 4 и 23 Всеобщей декларации прав человека, ст. 8 Международного пакта о гражданских и политических правах, предлагается дополнить ст. 9¹ УК РТ следующим содержанием:

«9¹. Принцип запрета рабства

1) Недопустимо никого содержать в рабстве или в неволе, принудительно привлекать к насильственному или обязательному труду.

2) Список работ, на которые не распространяется насильственный или обязательный труд, устанавливается в соответствии с международно-правовыми документами, признаваемыми Таджикистаном».

3. В ст. 15 УК РТ часть б) дополнить следующим содержанием, а часть 5) считать частью б):

«5) Военнослужащие Республики Таджикистан, временно дислоцированные в иностранных государствах для исполнения служебных обязанностей, в соответствии с действующим Кодексом подлежат уголовной ответственности за преступления, совершенные в другом государстве, если иное не предусмотрено международными правовыми актами, которые признала Республики Таджикистан».

4. В ст. 22 УК РТ исключить уголовную ответственность за преступления против мира и безопасности человечества в отношении лиц, не достигших полных 18 лет. Лица, не достигшие полных 18 лет, не могут в полной мере понимать общественную опасность своих поступков.

5. В целях реализации ст. 32 Римского Статута Международного уголовного суда в УК РТ, предлагается дополнить УК РТ статьёй 31¹ следующего содержания:

«Статья 31¹. Ошибка (упущение) в ситуации (факте) и ошибка в праве

1) Ошибка в ситуации (факте) является основанием освобождения от уголовной ответственности, если она исключает умысел в совершении преступления.

2) Ошибка в праве не исключает привлечения к уголовной ответственности за какое-либо совершенное деяние. При отсутствии вины в действии лица или в порядке, предусмотренном ст. 45 настоящего Кодекса, исключает уголовную ответственность».

6. В целях применения нормы ч. 2 ст. 33 Римского Статута Международного уголовного суда об исполнении приказа при совершении преступления, предлагается дополнить следующим содержанием ст. 45, часть 4 УК РТ:

«4) Для целей настоящей статьи приказы о совершении преступления геноцида или преступлений против человечности являются явно незаконными».

7. Учитывая опыт зарубежных стран и соблюдая принцип гуманности, что определено в ст. 3 и 5 Всеобщей декларации прав человека, ст. 7 Международного пакта о гражданских и политических правах, в соответствии с ч. 2 ст. 58 УК РТ, устанавливающей ограничение свободы на срок от 6 месяцев до 25 лет, следует сократить на 15 лет срок лишения свободы.

Теоретическая и практическая значимость исследования выражается в том, что в его рамках были проанализированы и обобщены мнения и взгляды отечественных и зарубежных ученых по проблематике реализации положений международно-правовых документов в сравнении с отечественной правовой системой, внесены соответствующие предложения по совершенствованию законодательства РТ, с реализацией которых возможно устранение противоречий, существующих на практике.

Рекомендации и предложения автора диссертации могут использоваться в процессе совершенствовании норм отечественного законодательства, в том числе уголовного законодательства РТ, при подготовке решений Пленума Верховного Суда РТ. Материалы диссертации могут использоваться при подготовке программ, учебников, лекций и спецкурсов в учебных заведениях юридического профиля РТ.

Степень достоверности результатов. Достоверность и правильность большинства научных положений, выводов и рекомендаций, изложенных в диссертации, обеспечиваются разнообразием достаточно разработанных источников, проведением корректных дискуссий, использованием познавательных методов, правильно подобранными материалами касательно темы диссертационного исследования, позволяющими автору в полной мере выполнить поставленные перед ним задачи. При написании диссертации исследователь проанализировал юридическую литературу и другие работы, обращаясь к современной зарубежной и отечественной доктрине.

Достоверность диссертационного исследования обусловлена также использованием широкого спектра эмпирических баз, которые представлены в виде различных статистических данных, анализа ряда судебных актов. Также результаты исследования научной диссертации являются достоверными, поскольку они получены на основе анализа международно-правовых документов, Конституции РТ, УК РТ, УПК РТ, Концепции правовой политики, решений Пленума Верховного Суда РТ.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности. Тема и содержание исследования соответствуют паспорту специальности

12.00.08 – Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право, утверждённому решением Коллегии Высшей Аттестационной Комиссии при Президенте РТ от 30 сентября 2021 года за № 7.

Личный вклад соискателя научной степени. Личный вклад соискателя учёной степени в исследовании определяется тем, что научные результаты исследования, в том числе теоретические выводы, предложения и научные положения, представленные на защиту, могут способствовать дальнейшему развитию уголовного законодательства и практики его реализации в правоохранительных органах.

Апробация и применение результатов диссертации. Диссертация была подготовлена на кафедре уголовного права и противодействия коррупции юридического факультета Таджикского национального университета и обсуждалась на заседаниях кафедры. Основные положения и выводы диссертации опубликованы в статьях автора, в рецензируемых журналах ВАК при Президенте Республики Таджикистан и других журналах и сборниках. По теме диссертационного исследования соискатель выступал с докладами на ряде республиканских и международных научно-теоретических и научно-практических семинаров, конференций, включая:

– Международная научно-теоретическая конференция на тему: «Права человека: вчера и сегодня» – доклад на тему: «Положение и значение применения норм международного права, связанных с защитой прав человека, в нормах Общей части уголовного закона Республики Таджикистан» (Душанбе, 2022 г.);

– Международная научно-практическая конференция на тему: «Национальная правовая система Республики Таджикистан и стран СНГ: Анализ тенденций и перспектив развития» – доклад на тему: «Личная ответственность – принцип международного уголовного права» (г. Душанбе, 2022);

– Международная научно-практическая конференция на тему: «13-е Ломоносовские чтения», посвященная 115-летию академика Бобожана Гафурова (28-29 апреля 2023 г.) – доклад на тему: «Применение норм международного права в задачах уголовного законодательства Таджикистана» (Душанбе, 2023);

– Республиканская научно-теоретическая конференция преподавателей, сотрудников и студентов ТНУ, посвященная «75-летию Таджикского национального университета», «115-летию академика Бободжона Гафурова», «2023 – Году русского языка» и «2025 – Международному году защиты ледников» – доклад по теме «Анализ понятия и конкретных видов международных преступлений» (Душанбе, 2023 г.).

Публикации по теме диссертации. По содержанию диссертации автором опубликовано 16 научных статей, из них 11 – в рецензируемых журналах, рекомендованных Высшей аттестационной комиссией при Президенте РТ, и 5 статей в других изданиях на таджикском и английском языках.

Структура и объем диссертации. Диссертационное исследование выполнено согласно соответствующим требованиям Высшей аттестационной комиссии при Президенте РТ. Структура диссертации определяется целью и задачами исследования. Данная диссертация состоит из списка сокращений и (или) условных обозначений, введения, двух глав, пяти подразделов, выводов и рекомендаций, а также списка литературы (источников). Общий объем диссертации составляет 193 страниц.

ОСНОВНЫЕ ЧАСТИ ИССЛЕДОВАНИЯ (КРАТКОЕ ИЗЛОЖЕНИЕ)

Во **введении** обоснована важность темы и указан уровень ее научной изученности. При этом во введении определяются цели и задачи, объект и тема исследования научной диссертации, теоретические и методологические основы, научная новизна и научные положения, предлагаемые к защите, теоретическое, практическое и юридическое значение диссертационного исследования, уточняются структура и объем диссертационной работы.

Первая глава **«Общее описание норм и принципов международного права и их влияние на развитие уголовного права Республики Таджикистан»** состоит из двух подразделов. В рамках первого подраздела настоящей главы – **«Правовая природа норм и принципов международного права и их положение в правовой системе Таджикистана»** – исследователь утверждает, что с первых дней независимости и создания правового государства в Таджикистане начались процессы формирования и совершенствования национального законодательства с учётом требований международно-правовых документов.

Автор отмечает, что в настоящее время международное право выступает в качестве «модельного» закона, на основе которого формируется внутреннее законодательство. В связи с этим, учитывая принципы справедливости и гуманности, объективную оценку добра и зла, а также другие ценные идеи человечества, необходимо восстановить истинное содержание и значение уголовного права.

Положения Конституции РТ относительно формирования международно-правовых документов как части правовой системы республики (ч. 3 ст. 10 Конституции РТ) перед теорией уголовного права, законодательства и практики его применения выполняют задачу установления нового взгляда

да на положение и роль норм международного права в определяющей области отечественного уголовного права.

В данном контексте в диссертации показано, что рассмотрение решений Пленума Верховного Суда РТ показывает, что международно-правовые документы занимают особое место в правовой системе страны, а их положения, касающиеся преступных деяний, прямо признаются в правоприменительной практике так же, как и внутригосударственные правовые документы.

Следует отметить, что вопросы положения, значения и реализации международно-правовых документов должны регулироваться в рамках Закона РТ «О международных договорах РТ», но, к сожалению, этот Закон не предусматривает никаких положений по этим вопросам.

Во втором подразделе этой главы – **«Значение норм и принципов международного права для развития уголовного права Республики Таджикистан»** проанализирован.

В данном подразделе автор проанализирован значение норм и принципов международного права для развития уголовного права РТ с учетом теории уголовного права и уголовного законодательства РТ. В данном подразделе определено, что общие и специальные принципы международного права имеют важное значение для развития уголовного законодательства и создания стандартов в этой области.

В данном подразделе автор представляет важные научные выводы и является сторонником учета национальных интересов и уголовно-правовой политики РТ, нормы и принципы международного права должны быть полностью учтены при разработке правовых норм в этой сфере и их реализация.

Вторая глава диссертационного исследования называется **«Применение норм международного права в отдельных институтах Общей части уголовного законодательства Республики Таджикистан»** и состоит из трёх подразделов. В первом подразделе – **«Понятия применения (имплементация) и применение норм международного права в задачах и принципах уголовного законодательства»** – автор анализирует термин «имплементация» и отмечает, что в науке термин «применение» (имплементация) часто ассоциируется с такими категориями, как «внедрение», «адаптация», «инкорпорация», «рецепция», «доказывание», «цитирование», «выполнение», «реализация».

Некоторые ученые рассматривают их как синонимы. Другие же отмечают, что понятие применения широкое и включает в себя различные части, такие как внедрение, рецепция, инкорпорация и тому подобное, являющиеся его видами. Автор проанализировал и представил

несколько конкретных предложений, касающихся концепции и практических особенностей.

Также в ходе исследования автор, проанализировав использование норм международного права в уголовных законодательствах стран СНГ, выявил существующие проблемы, и предлагает внести дополнение в ч. 1 ст. 2 УК РТ следующего содержания: «защита территориальной целостности, прав юридических лиц, общественных и государственных интересов».

В этом подразделе диссертант также проанализировал защиту прав и свобод человека и гражданина с позиций отечественных ученых, и пришёл к выводу, что нормативные положения ст. 2 УК РТ не были реализованы. Сегодня в международном праве нет нормы, в которой прописано обязать государства обеспечить приоритетность охраняемых законом прав и свобод человека.

Отмечается, что в законодательстве стран-участниц СНГ, в том числе РТ, нет положений об ошибках в факте или законе. Этот институт как принцип характерен для англосаксонской правовой системы.

Во втором подразделе – **«Применение норм международного права в нормах Общей части уголовного закона Республики Таджикистан о реализации уголовного закона во времени и пространстве»** – диссертант рассмотрел ограничение прав человека в чрезвычайных ситуациях. Соискатель отметил существующую проблематику косвенного применения в положениях УК РТ отдельных положений международно-правовых актов об обратной силе уголовного закона.

В результате анализа существующих позиций по данному вопросу автор диссертации справедливо указывает, что он принадлежит территории РТ, а также ее воздушному пространству. Воздушным пространством РТ является пространство, простирающееся над уровнем суши и воды в пределах территории государственной границы (ст. 3 Воздушного кодекса РТ).

В третьем подразделе – **«Применение норм международного права в иных нормах Общей части уголовного закона Республики Таджикистан»** диссертант отмечает, что анализ уголовного законодательства зарубежных стран показывает, что в большинстве стран Европы, в том числе во Франции, Германии, Бельгии, Литве, Латвии и в Японии, максимальный срок лишения свободы составляет до 15 лет. Среди государств-участников СНГ Уголовные кодексы Республики Казахстан и Украины предусматривают срок лишения свободы от шести месяцев до 15 лет.

Потому что для применения гуманного наказания, сообразно характеру и уровню общественной опасности преступления, обстоятельствам его совершения и личности виновного, срок в 15 лет считается достаточ-

ным. Следовательно, если человек не исправится и совершит преступление повторно, к нему должно быть применено пожизненное заключение.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Проведенное исследование позволяет сделать следующие выводы:

1. Принципы и нормы международного права занимают особое место в законодательной системе РТ, их правовой статус закреплён в Конституции и Законе РТ «О нормативно-правовых актах». Поэтому следует закрепить в Законе РТ «О международных договорах РТ» правовой статус принципов и норм международного права. В правовой системе РТ особо значима роль норм и принципов международного права, и в гармонии с внутрисударственными нормами они служат мощным фактором стабильности общественной жизни и защищают, укрепляют и охраняют интересы мирового сообщества, государства, общества и отдельных граждан. [4-А]

2. Принципы международного права являются основными руководящими идеями, которые в основном отражены в международно-правовых документах, реализация которых со стороны признающих их государств является обязательной. В силу особенностей своей природы принципы международного права можно разделить на три группы: 1) основные принципы международного права; 2) общие международно-правовые принципы; 3) специальные (узко-процессуальные) принципы международного уголовного права. [4-А]

3. Нормы международного права имеют диспозитивный и императивный характер. Диспозитивные нормы имеют характер добровольного применения и в большей степени закрепляются в международно-правовых документах декларативного характера. Императивные нормы имеют характер обязательного исполнения и находят свое отражение в основном в конвенциях, договорах и уставах международных уголовных судов. [6-А]

4. Большинство норм международного права реализуется в положениях УК РТ, которые определяют принципы применения уголовного права. Принципы правопорядка в пространстве считаются первоосновой уголовно-правовой системы и определяют объем уголовно-правовой юрисдикции (власти) нашего государства, которая осуществляется на территории Таджикистана и за его пределами. Эти международные правовые стандарты имеют исполнительную силу сами по себе. Их прямое применение смотрите по ссылке в ч. 4 ст. 14 УК РТ. Принудительное осуществление РТ уголовно-правовой юрисдикции на территории иностранного государства, основанное на принципе реального применения уголовного закона в пространстве, фактически является вмешательством во внутрен-

ние дела этого государства. Однако в связи с тем, что принцип реального действия не включает в себя совершение каких-либо принудительных действий за пределами территории Таджикистана в отношении лиц, совершивших преступление с незаконной целью вывода их из-под юрисдикции иностранного государства, мы не можем называть это нарушением суверенитета такого государства. [2-А]

РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ПРАКТИЧЕСКОМУ ИСПОЛЬЗОВАНИЮ РЕЗУЛЬТАТОВ ИССЛЕДОВАНИЙ

В целях совершенствования законодательства РТ в направлении реализации и выполнении положений международно-правовых документов вносятся следующие предложения:

1. С учётом уголовного законодательства иностранных государств предлагается в ч. 1 ст. 2 УК РТ предусмотреть следующие задачи: «защита территориальной целостности, прав юридических лиц, общественных и государственных интересов». [7-А]

2. Принимая во внимание положения ст. 4 и 23 Всеобщей декларации прав человека, ст. 8 Международного пакта о гражданских и политических правах, предлагается дополнить ст. 9¹ УК РТ следующим содержанием:

«9¹. Принцип запрета рабства

1) Недопустимо никого содержать в рабстве или в неволе, принудительно привлекать к насильственному или обязательному труду.

2) Список работ, на которые не распространяется насильственный или обязательный труд, устанавливается в соответствии с международно-правовыми документами, признаваемыми Таджикистаном».

3. В ст. 15 УК РТ часть 6) дополнить следующим содержанием, а часть 5) считать частью 6):

«5) Военнослужащие Республики Таджикистан, временно дислоцированные в иностранных государствах для исполнения служебных обязанностей, в соответствии с действующим Кодексом подлежат уголовной ответственности за преступления, совершенные в другом государстве, если иное не предусмотрено международными правовыми актами, которые признала Республика Таджикистан».

4. В ст. 22 УК РТ исключить уголовную ответственность за преступления против мира и безопасности человечества в отношении лиц, не достигших полных 18 лет. Лица, не достигшие полных 18 лет, не могут в полной мере понимать общественную опасность своих поступков. [14-А]

5. В целях реализации ст. 32 Римского Статута Международного уголовного суда в УК РТ предлагается дополнить УК РТ статьёй 31¹ следующего содержания:

«Статья 31¹. Ошибка (упущение) в ситуации (факте) и ошибка в праве

1) Ошибка в ситуации (факте) является основанием освобождения от уголовной ответственности, если она исключает умысел в совершении преступления.

2) Ошибка в праве не исключает привлечения к уголовной ответственности за какое-либо совершенное деяние. При отсутствии вины в действии лица или в порядке, предусмотренном ст. 45 настоящего Кодекса, исключает уголовную ответственность».

6. В целях применения нормы ч. 2 ст. 33 Римского Статута Международного уголовного суда об исполнении приказа при совершении преступления, предлагается дополнить следующим содержанием ст. 45, часть 4 УК РТ:

«4) Для целей настоящей статьи приказы о совершении преступления геноцида или преступлений против человечности являются явно незаконными».

7. Учитывая опыт зарубежных стран и соблюдая принцип гуманности, что определено в ст. 3 и 5 Всеобщей декларации прав человека, ст. 7 Международного пакта о гражданских и политических правах, в соответствии с ч. 2 ст. 58 УК РТ, устанавливающей ограничение свободы на срок от 6 месяцев до 25 лет, следует сократить на 15 лет срок лишения свободы. [13-А]

ПЕРЕЧЕНЬ НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ СОИСКАТЕЛЯ УЧЕНОЙ СТЕПЕНИ

I. Статьи, опубликованные в рецензируемых и рекомендованных Высшей аттестационной комиссией при Президенте Республики Таджикистан журналах:

[1-М]. Камолов, Х.С. Таносуби ҳуқуқи ҷиноятӣ байналмилалӣ ва миллӣ [Матн] / Х.С. Камолов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ. – 2022. – №7. – С. 259-266; ISSN 2413-5151.

[2-М]. Камолов, Х.С. Татбиқи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар меъёрҳои Қисми умумии ҳуқуқи ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба амали қонунӣ ҷиноятӣ дар макон [Матн] / Х.С. Камолов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ. – 2022. – №9. – С. 261-267; ISSN 2413-5151.

[3-М]. Камолов, Х.С. Институти масуниятҳои ҳуқуқӣ-байналмилалӣ: масъалаҳои назариявӣ ва амалӣ вобаста ба амали қонунӣ ҷиноятӣ

Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мақом [Матн] / Х.С. Камолов // Давлатшиносӣ ва ҳуқуқи инсон. – 2022. – № 3 (27). – С. 281-293; ISSN 2414 9217.

[4-М]. Камолов, Х.С. Мавқеи меъёрҳо ва принсипҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар низоми ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Х.С. Камолов // Қонунгузорӣ. – 2022. – № 3 (47). – С. 142-150; ISSN 2410-2903.

[5-М]. Камолов, Х.С. Мавқеи принсипи қонуният дар низоми принсипҳои ҳуқуқи ҷиноятӣ байналмилалӣ [Матн] / Х.С. Камолов // Давлатшиносӣ ва ҳуқуқи инсон. – 2022. – № 4 (28). – С. 218-225; ISSN 2414 9217.

[6-М]. Камолов, Х.С. Татбиқи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар принсипҳои қонунгузории ҷиноятӣ Тоҷикистон [Матн] / Х.С. Камолов // Маҷаллаи «Академии Ҳуқуқ». – 2022. – № 4 (44). – С. 206-213; ISSN 2305-0535.

[7-М]. Камолов, Х.С. Татбиқи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар вазифа ва принсипҳои қонунгузории ҷиноятӣ [Матн] / Х.С. Камолов // Идоракунии давлатӣ. – 2022. – № 4/1 (58). – С. 333-344; ISSN 2664-0651.

[8-М]. Камолов, Х.С. Мавқеъ ва аҳамияти принсипи ҷавобгарии фардӣ дар низоми принсипҳои ҳуқуқи ҷиноятӣ байналмилалӣ [Матн] / А.И. Сафарзода, Х.С. Камолов // Маҷаллаи «Академии Ҳуқуқ». – 2022. – № 4 (44). – С. 181-184; ISSN 2305-0535.

[9-М]. Камолов, Х.С. Татбиқи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар вазифаҳои қонунгузории ҷиноятӣ вобаста ба танзими ҳуқуқи институти истирдод [Матн] / Х.С. Камолов // Идоракунии давлатӣ. – 2022. – № 4/2 (59). – С. 264-272; ISSN 2664-0651.

[10-М]. Камолов, Х.С. Мафҳум ва моҳияти юрисдиксия дар низоми ҳуқуқи ҷиноятӣ байналмилалӣ [Матн] / Х.С. Камолов // Паёми До-нишгоҳи миллии Тоҷикистон. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ. – 2023. – № 2. – С. 245-249; ISSN 2413-5151.

[11-М]. Kamolov, Kh.S., Safarzoda, A.I. General provisions on the concept of implementation [Text] / A.I. Safarzoda, Kh.S. Kamolov // Legislation. – 2023. – № 3 (51). – P. 202-208; ISSN 2410-2903.

II. Научные статьи, опубликованные в сборниках и других научно-практических изданиях:

[12-М]. Камолов, Х.С. Ҳуқуқи ҷиноятӣ байналмилалӣ ва ҳамбастагии он бо низоми ҳуқуқи миллий [Матн] / Х.С. Камолов // Фаёлияти ҳуқуқҷодкунӣ. – 2022. – № 2. – С. 196-204.

[13-М]. Камолов, Х.С. Мавқеъ ва аҳамияти татбиқи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ вобаста ба ҳимояи ҳуқуқи инсон дар меъёрҳои Қисми умумии КҶ ҚТ [Матн] / Х.С. Камолов // Маводи конференсияи байналмилалии илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи: «Ҳуқуқи инсон: дирӯз ва имрӯз». – Душанбе, 2022. – С. 284-294.

[14-М]. Камолов, Х.С. Чавобгарии фардӣ – принсипи ҳуқуқи ҷиноятии байналмилалӣ [Матн] / Х.С. Камолов // Маводи конференсияи байналмилалӣ илмию амалӣ дар мавзуи «Национальная правовая система Республики Таджикистан и стран СНГ: Анализ тенденций и перспектив развития» (28 октябри соли 2022). – Душанбе, 2022. – С. 264-267.

[15-М]. Камолов, Х.С. Таъбиқи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар вазифаҳои қонунгузорию ҷиноятии Тоҷикистон [Матн] / Х.С. Камолов // Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалиявӣ дар мавзуи «Хониши Ломоносови 13» бахшида ба 115 солагии академик Бобочон Ғафуров (28-29 апрели 2023). Қисми 2. Илмҳои гуманитарӣ (ҳуқуқ, иқтисодиёт). – Душанбе, 2023. – С. 87-94.

[16-М]. Камолов, Х.С. Таҳлили мафҳум ва намудҳои алоҳидаи ҷиноятҳои байналмилалӣ [Матн] / Х.С. Камолов // Маводи конференсияи ҷумҳуриявӣ илмию назариявӣ ҳаёти устодону қормандон ва донишҷуёни ДМТ бахшида ба «75 солагии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон», «115 солагии академик Бобочон Ғафуров», «Соли 2023 – Соли забони русӣ» ва «Соли 2025 – Соли байналмилалӣи ҳифзи пирияхҳо». – Душанбе, 2023. – С. 216-220.

АННОТАТСИЯ

ба автореферати диссертатсияи Камолов Хуршедулло Субҳонкулович дар мавзуй «Татбиқи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар Қисми умумии қонунгузории ҷиноятӣ Тоҷикистон»

Калидвожаҳо: меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ, қонунгузории ҷиноятӣ, қисми умумӣ, қисми махсус, принципҳои ҳуқуқи байналмилалӣ, татбиқномаи (имплементатсия), Паймони байналхалқӣ, Конвенсия, Протокол, ҷавобгарии ҷиноятӣ, ҷазои қатл, юрисдиксияи давлат, ҳуқуқи ҷиноятӣ байналмилалӣ.

Кори илмии Камолова Х.С. ба масъалаи мубрами илмӣ ва амалии татбиқи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар Қисми умумии қонунгузории ҷиноятӣ Тоҷикистон бахшида шудааст. Таҳқиқоти диссертатсионии мазкур бо назардошти гоҳҳои муносири илмии ҳуқуқи ҷиноятӣ, ҳуқуқи байналмилалӣ, ҳуқуқи ҷиноятӣ байналмилалӣ, илми ҳуқуқшиносӣ ва қонунгузории амалкунандаи ҷиноятӣ гузаронида шудааст.

Мақсади меҳварии таҳқиқотиро таҳлили маҷмуии масъалаҳои мавқеъ ва аҳамияти меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар низоми ҳуқуқи Тоҷикистон, таносуб ва ҳамкории меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ ва дохилидавлатӣ, татбиқи меъёрҳои алоҳидаи ҳуқуқи байналмилалӣ дар Қисми умумии қонунгузории ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин таҳия ва пешниҳод намудани тавсияҳои илмӣ доир ба тақмили меъёрҳои ҳуқуқи миллӣ бо мақсади амалисозии самараноки муқаррароти санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ эътирофнамудаи Тоҷикистон ташкил менамояд.

Аз рӯйи андешаҳои таҳлилгардида метавон қайд намуд, ки натиҷаҳои таҳқиқоти гузаронидашуда, баҳри тақмили қонунгузории ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, мутобиқномаи он ба санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, татбиқи воқеии қонунгузории соҳа ва дар маҷмуъ баҳри рушди соҳаи ҳуқуқи ҷиноятӣ мусоидат менамояд.

АННОТАЦИЯ

к автореферату диссертации Камолова Хуршедулло Субхонкуловича на тему: «Применение международно-правовых норм в Общей части уголовного законодательства Таджикистана»

Ключевые слова: нормы международного права, уголовное законодательство, Общая часть, Особенная часть, принципы международного права, применение (имплементация), международный договор, конвенция, протокол, уголовная ответственность, смертная казнь, государственная юрисдикция, международное уголовное право.

Научная деятельность Камолова Х.С. посвящена важнейшему научно-практическому вопросу применения норм международного права в Общей части уголовного закона Таджикистана. Данное диссертационное исследование проведено с учетом современных научных представлений об уголовном праве, международном праве, международном уголовном праве, юриспруденции и действующем уголовном законодательстве.

Основная цель исследования – комплексный анализ вопросов положения и значения норм международного права в правовой системе Таджикистана, соотношения и взаимодействия норм международного и внутреннего права, реализации отдельных норм международного права. международное право в Общей части уголовного закона Республики Таджикистан, а также разработка и представление научных рекомендаций по совершенствованию норм национального права в целях эффективной реализации положений международно-правовых актов, признанных Таджикистаном.

На основании проанализированных мнений можно отметить, что результаты проведенного исследования будут способствовать совершенствованию уголовного законодательства Республики Таджикистан, его адаптации к международно-правовым документам, фактической реализации законодательства в данной сфере, и в целом развитию области уголовного права.

ANNOTATION

to the abstract of the dissertation Kamolov Khurshedullo Subhonqulovich on the topic: «Application of international legal norms in the general part of the criminal legislation of Tajikistan»

Keywords: norms of international law, criminal law, general part, special part, principles of international law, application (implementation), international treaty, convention, protocol, criminal liability, death penalty, state jurisdiction, international criminal law.

The scientific activity of Kamalov Kh.S. is devoted to one of the most important scientific and practical issues of the application of international law in the general part of the criminal legislation of Tajikistan. This dissertation research considered modern scientific ideas about criminal law, international law, international criminal law, jurisprudence, and current criminal legislation.

The main goal of the study is a comprehensive analysis of the issues of the position and significance of the norms of international law in the legal system of Tajikistan, the relationship and interaction of the norms of international and domestic law, and the implementation of certain norms of international law, international law in the general part of the criminal legislation of the Republic of Tajikistan, as well as the development and presentation of scientific recommendations for improving the norms of national law in order to effectively implement the provisions of international legal acts recognized by Tajikistan.

Based on the analyzed opinions, it can be noted that the results of the study will contribute to the improvement of the criminal legislation of the Republic of Tajikistan, its adaptation to international legal documents, the actual implementation of legislation in the field, and the overall development of the field of criminal law.

Ба чоп __.10.2023 ичозат дода шуд. Андозаи 60x84¹/₁₆.
Когази офсет. Чопи офсет. Гарнитураи Times New Roman Tj.
Чузи чопии шартӣ 2,75.
Теъдоди нашр __ нусха. Супориши №__.